

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Eva Pokorná

Důkazní břemena v českém civilním soudním řízení

Diplomová práce

Olomouc 2012

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Důkazní břemena v českém civilním soudním řízení* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Praze dne 12. září 2012

Eva Pokorná

Já, níže podepsaná Eva Pokorná, autorka diplomové práce na téma

Důkazní břemena v českém civilním soudním řízení

kteřá je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění dalších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4, písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, správci, kterým je

Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8

771 47 Olomouc

Česká republika

ke zpracování údajů v rozsahu jména a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalogích a informačních systémech Univerzity Palackého v Olomouci, včetně neadresovaného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého v Olomouci. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni podání tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého v Olomouci, která se nazývá Informační centrum UP.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla podle autorského zákona.

V Praze dne 12. září 2012

Eva Pokorná

Poděkování

Ráda bych poděkovala JUDr. Renátě Šínové, Ph.D. za odborné a trpělivé vedení, podnětné připomínky a konzultace, které mi pomohly k vypracování této diplomové práce.

Obsah

Seznam používaných zkratk	6
Úvod	7
1. Pojem a význam důkazního břemena	9
1.1 Související instituty procesního dokazování	12
1.2 Povaha důkazního břemena	14
2. Dělení důkazního břemena	17
2.1 Objektivní a subjektivní důkazní břemeno	17
2.1.1. Objektivní důkazní břemeno	17
2.1.2 Subjektivní důkazní břemeno	18
2.1.3 Vztah objektivního a subjektivního důkazního břemena	20
2.2 Teorie dělení důkazního břemena	20
2.2.1. Teorie analýzy norem	23
3. Obrácení a přenášení důkazního břemena	26
3.1 Domněnky	26
3.2. Jiné skutečnosti způsobující obrácení důkazního břemena	32
3.2.1. Negativní skutečnost	32
3.2.2 Zmaření důkazu	33
4. Obrácení důkazního břemena v diskriminačních sporech dle § 133a OSŘ	34
Závěr	43
Seznam použité literatury	46
Abstrakt	49
Seznam klíčových slov	50

Seznam používaných zkratek

čl. – článek

Evropská úmluva – aktuální znění: zákon č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů

NS – Nejvyšší soud

OSŘ – aktuální znění: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

OZ – aktuální znění: zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ZOR – aktuální znění: zákon č. 94/1963 Sb., ZOR, ve znění pozdějších předpisů

ObchZ – aktuální znění zákon č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů

ÚS – Ústavní soud

Úvod

V českém civilním soudním řízení, se můžeme setkat s řadou procesních povinností a břemen, která jsou před zahájením řízení i v jeho průběhu účastníkům ukládána. Hlavním cílem ukládání procesních povinností a břemen je obecně dosažení rychlého a hospodárného účelu řízení. Procesní povinnosti a břemena nutí účastníky po celou dobu soudního řízení vlastní aktivitou naplňovat jeho účel. V českém procesním právu se nejčastěji setkáváme s povinností tvrzení a povinností důkazní a z nich odvozeným břemenem tvrzení a břemenem důkazním. Důkazní břemeno má z hlediska procesního následku, který jeho porušení vyvolává, ze všech uvedených souvisejících procesních institutů nejintenzivnější zásah na konečný výsledek řízení. Tímto procesním následkem je neúspěch ve sporu, pro stranu, která své důkazní břemeno neunesla, ať už vlastní procesní činností nebo objektivně. I přes tento nepopiratelný procesní význam důkazního břemena, je jeho právní úprava v českém právním řádu proti jiným procesním povinnostem a břemenům rozdílná a komplikovaná.

Tato diplomová práce čerpá z aktuálního znění občanského soudního řádu, a to především z ustanovení, která se věnují dokazování a důkazní povinnosti. V diplomové práci jsou tato ustanovení analyzována a vykládána pro účely důkazního břemena. Pro diplomovou práci jsou významná také ustanovení občanského zákoníku, předně ta, která stanovují právní domněnku, již bývá důkazní břemeno vyjádřeno v hmotněprávních předpisech. Pro demonstraci aktuálního uplatnění, projevu a přenášení důkazního břemena v českém civilním soudním řízení jsou stěžejním zdrojem konkrétní soudní rozhodnutí. Z odborně teoretického hlediska jsou však pro tuto práci nejdůležitějším zdrojem poznatků o důkazním břemenu monografie Josefa Macura. Vzhledem k tomu, že i jiní procesualisté vychází z doposud nepřekonaných závěrů o problémových aspektech a samotném pojmu důkazního břemena z Macurových prací, jsou jeho díla v převážné většině této diplomové práce citována. Práce však není pouhým opisováním prací tohoto významného odborníka, ale pokouší se i o vlastní prezentaci vlastních názorů diplomantky.

Diplomová práce je členěna do 4 hlavních kapitol, z nichž některé se po formální stránce dále dělí na podkapitoly a kapitoly třetí úrovně. Jak již bylo předesláno, je samotný pojem důkazního břemena zvláštní už svým zákonným vyjádřením, a proto je první kapitola diplomové práce věnována vymezení základních pojmů a významu důkazního břemena. V její podkapitole jsou také postupně vysvětleny rozdíly mezi pojmy procesního dokazování a důkazním břemenem, a to za účelem jejich správného používání ve snaze zamezit, jejich častému zaměňování. První kapitola je spolu s druhou kapitolou oproti zbývajícím dvěma

kapitolám více teoretická. Druhá a třetí kapitola se zabývá teoriemi, pravidly a obrácením důkazního břemena. Tato témata považuji, co se týče této diplomové práce za vůbec nejsložitější. Druhá kapitola je podkapitolami rozčleněna nejprve na obecné a základní dělení důkazního břemena a poté jsou ve struktuře nadpisů třetí úrovně postupně představeny teorie dělení důkazního břemena, se kterými se můžeme setkat v českém civilním soudním řízení. Vzájemným srovnáváním jednotlivých teorií jsou zdůrazněny jejich kladné i záporné stránky. Ve třetí kapitole je popsáno obrácení důkazního břemena, spolu s konkrétními projevy v právní úpravě celého občanského práva a praktických příkladů z judikatury, které v této části práce mají zásadní význam. Poslední, čtvrtá, kapitola se od předcházejících kapitol poměrně liší. Je v ní zachycen a analyzován nálezn Ústavního soudu, který se primárně týká jednoho z případů obrácení důkazního břemena, konkrétně takzvaných diskriminačních sporů. Poslední kapitola je mu však věnována také proto, že podává aktuální a komplexní pohled na stávající českou právní úpravu a samotné chápání důkazního břemena v českém civilním soudním procesu.

Při vypracování diplomové práce byla použita metoda kompilace odborných monografií a stanovisek, která prostupují celou práci. Těto metody je použito především pro logickou posloupnost a odbornou prezentaci jednotlivých témat důkazního břemena. Spíše v prvních teoreticky zaměřených kapitolách se uplatnila zejména metoda srovnávání pro vymezení základních a souvisejících pojmů důkazního břemena. Pro zjištění shodných a podobných znaků v této části práce pak byla využita i metoda analogie. V praktických tématech diplomové práce, která jsou obsažena ve větší míře v posledních kapitolách, se nejvíce uplatnily metody analýzy a syntézy, které buď hlubším rozložením jednotlivých problémů, nebo naopak spojováním v jednotlivé závěry dílčích problémů, pomohly vytvořit odbornější přehled problematiky obrácení důkazního břemena. Metoda analýzy je pak v průběhu celé práce používána k hlubším rozborům normativních ustanovení zákona a jednotlivých soudních rozhodnutí.

Jedním z hlavních cílů této diplomové práce je přehled a orientace v praktických i teoretických otázkách důkazního břemena, které jsou v aktuální podobě, ať už v odborných pracích, judikatuře nebo právní úpravě, značně složité a nepřehledné. Shrnutím dosavadních, nejdůležitějších a v praxi využívaných poznatků o důkazním břemenu se průběžně pokusím o možný budoucí nástin jeho změn. Vzhledem k tomu, že v současnosti je pojem důkazního břemena spojován, a často také zaměňován, s pojmy procesního dokazování, je cílem této práce také odlišení a postavení důkazního břemena ve vztahu k procesnímu dokazování.

1. Pojem a význam důkazního břemena

Pojem důkazní břemeno zahrnuje otázky jak ryze praktické, tak i teoretické. Přesto patří k okruhu procesních jevů, kterým je v české civilně procesní vědě věnována poměrně malá pozornost. Termín „důkazní břemeno“ není v soudním řádu ani jiných českých procesních předpisech výslovně upraven. Problematika je ponechána k řešení právní vědě a praxi. K vymezení pojmu v současnosti dostatečně nepostačuje ani jeho vyjádření v zákoně č. 99/1963 Sb., občanském soudním řádu (dále jen OSŘ), který můžeme považovat za základní pramen civilního procesu v České republice na zákonné úrovni. V této kapitole se proto pokusím shrnout a analyzovat názory na vymezení a obsah pojmu „důkazní břemeno“, které současná česká procesní věda i praxe nabízí.

Důkazní břemeno je vedle břemena tvrzení jedním z druhů procesních břemen, které české procesní právo zná. Společným znakem a úlohou procesních břemen je zvláštní úprava procesních sankcí a jejich přizpůsobení charakteru civilního procesu. Důkazní břemeno však mezi nimi pro svou vnitřní diferenciaci a komplikovanost zaujímá zvláštní postavení. Problematické je také jeho rozdílné uplatnění v jednotlivých fázích a druzích občanského procesního řízení.¹

Rozhodovací praxe soudů se opakovaně shoduje na tom, že důkazní břemeno je zvláštním druhem procesní odpovědnosti: „*Důkazním břemenem se rozumí procesní odpovědnost účastníka řízení za to, že za řízení nebyla prokázána jeho tvrzení a že z tohoto důvodu muselo být rozhodnuto o věci samé v jeho neprospěch. Smyslem důkazního břemene je umožnit soudu rozhodnout o věci samé i v takových případech, kdy určitá skutečnost významná podle hmotného práva pro rozhodnutí o věci, nebyla pro nečinnost účastníka (v důsledku nesplnění povinnosti uložené účastníku ustanovením §120 odst. 1 větou první o. s. ř.) nebo vůbec (objektivně vzato) prokázána.*“² O takzvaném neunesení důkazního břemena pak hovoříme ve chvíli objektivní nejistoty, kdy po zhodnocení výsledků dokazování nelze přijmout závěr o pravdivosti tvrzené skutečnosti, ani o tom, že by tato skutečnost byla nepravdivá.³

Autoři komentáře k občanskému soudnímu řádu nenazývají důkazní břemeno procesní odpovědností jako judikatura. V důkazním břemeni vidí nepříznivý následek (sankci) v podobě rozhodnutí soudu na základě jiných provedených důkazů než provedených

---

¹ MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně - Právnická fakulta, 1995, s. 1 – 8, 90-91.

² - rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 2. 2009, sp. zn. 23 Odo 1722/2006

³ - rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2002, sp. zn. 21 Cdo 762/2001

účastníkem. Tento následek může nastat ve chvíli, kdy účastník, který byl poučen soudem, buď neoznačil potřebné důkazy k prokázání svých tvrzení, anebo sice navrhl důkazy k prokázání svých tvrzení, ale jejich hodnocení nepotvrdilo jejich pravdivost. Komentářové pojetí ve srovnání s rozhodováním soudů nepodává tak vyčerpávající a poměrně složitou definici důkazního břemena. Důkazním břemenem především rozumí procesní následek vyplývající pro účastníka z dokazování.⁴

Starší česká procesní nauka formuluje důkazní břemeno také jako: „*procesní odpovědnost za to, že v občanském soudním řízení nebude mít soud možnost učinit pro nedostatek potřebných skutkových poznatků rozhodnutí ve prospěch účastníka*“.⁵ Můžeme si všimnout, že na rozdíl od formulace podávané soudobou českou rozhodovací praxí soudu, vidí důkazní břemeno jako obecně procesní odpovědnost soudu, nikoli pouze procesní odpovědnost účastníka řízení. Tohle však nic nemění na faktu, že i kdybychom přijali důkazní břemeno jako procesní odpovědnost soudu, jeho právní následky a to je podstatné postihnou vždy pouze účastníka řízení, který bude mít už v průběhu celého řízení zájem na tom, aby soud rozhodl v jeho prospěch. Toto bylo jistě důvodem, proč byla časem tato definice překonána a konkretizována pouze jako odpovědnost účastníka řízení.

V současnosti se důkaznímu břemenu a jeho souvisejícím institutům podrobněji v českém procesním právu věnoval Macur.⁶ Z jeho cenných poznatků k tomuto procesnímu tématu vycházejí ostatní čeští procesualisté i rozhodovací praxe soudů. Vzhledem k tomu jsou Macurova díla v následujícím textu stěžejním pramenem. Podle Macura je důkazní břemeno procesní institut, který řeší stav řízení, kdy po veškerém dokazování, které mohl soud učinit v konkrétním sporu, zůstávají podstatné skutečnosti důležité pro rozhodnutí bez výsledků a objasnění. Tato objektivní nejistota o skutečnostech nazývaná také stav „non liquet“ („není jasno“), nedovoluje soudu rozhodnout v souladu s hmotněprávním stavem.⁷ Důkazní břemeno má tedy sloužit k překonání stavu objektivní nejistoty, která se nesmí promítnout do nejistoty v právních vztazích. Kdyby soudce odmítl ve věci rozhodnout na základě vyhodnocení skutkových pochybností, které vyhodnotil, také jako pochybností právní, dopustil by se tím nepřípustného postupu v řízení, a sice odepření spravedlnosti „denegatio justitae“.⁸ Pro procesní stranu zatíženou důkazním břemenem má stav objektivní nejistoty důležitý význam

⁴ DRÁPALI, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I.* §120. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 865.

⁵ ŠTAJGR, František. *Občanské právo procesní.* 1. vydání. Praha: Orbis, 1964, s. 206-207.

⁶ *5. 7. 1928 – 15. 3. 2002

⁷ MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu.* 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996. s. 5-8.

⁸ MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení.* Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984, s. 60-153.

v podobě relativního úspěchu v konkrétním sporu. Vědomí možného neúspěchu ve sporu má významný vliv na chování stran v průběhu dokazování.⁹ Procesní právo tím zároveň účastníkům řízení umožňuje předem si uvědomit důsledky své procesní činnosti a naopak důsledky opomenutí procesních úkonů.

Důkazní břemeno můžeme, podle Macura, nejobecněji označit jako procesní odpovědnost účastníka řízení za výsledek dokazování. Toto vymezení důkazního břemena je velmi podobné dříve uvedenému vymezení autorů komentáře. Podobnost obou definic není náhodná, a reflektuje, jak bylo již předesláno, vliv Macurovy procesní nauky o důkazním břemenu na široký okruh odborné právní praxe. Uvedená formulace je všeobecně přijímána a považují ji za univerzální a správnou. Svým výstižným a jednoduchým vyjádřením si dovoluji tvrdit, že dokáže vytvořit alespoň základní představu o jinak složitém pojmu důkazního břemena i u laické veřejnosti. V této práci proto bude tato formulace dále používána.¹⁰

Po definování pojmu důkazního břemena je vhodné určit, které skutečnosti má účastník civilního řízení dokázat, aby unesl své důkazní břemeno, a kdo je jeho nositelem. V přehledu skutečností, které je třeba dokázat, napomáhá zejména účastníkům poučovací povinnost soudu o jejich procesních právech a povinnostech podle § 5 a § 118a odst. 3 OSŘ.¹¹ Důkazní povinnost, a z ní vyplývající důkazní břemeno, je takovou procesní povinností. Nepoučení účastníků soudem znamená neposkytnutí dostatečné ochrany jejich základních lidských práv vyplývajících z čl. 36 LZPS.¹² Ani propracovaná pravidla vymezující důkazní břemeno nemohou zcela vyloučit určitou míru volné úvahy soudce. Aby bylo této volné úvaze co nejvíce zabráněno, musí soudce strany poučit o tom, co má a nemá za prokázané, a kterého z účastníků tíží důkazní břemeno konkrétních skutečností.¹³

Samotný rozsah a okruh rozhodných skutečností, které musí účastník dokázat, stanoví právní norma. Tato norma je soudem aplikovaná na konkrétní skutkový stav a pouze soud pak dále rozhoduje o právní kvalifikaci sporu a o tom, která právní norma bude v jednotlivém případě použita. To umožňuje soudu v průběhu soudního řízení určovat rozdělení důkazního břemena mezi žalobce a žalovaného. Z uvedeného zároveň vyplývá, kdo je nositelem důkazního břemena a tedy odpovědným za výsledek dokazování. Je to vždy ta procesní strana, která tvrdí skutečnosti odůvodňující její návrh, které pro ni mohou přivodit příznivé

---

⁹MACUR: *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*, s. 5-8.

¹⁰MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost...* s. 60-153.

¹¹ - aktuální znění zákona č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

¹² - Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 19. 3. 1997, sp. zn. I. ÚS 295/96

¹³ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. 1. vyd. Praha: ASPI a.s., 2009, s. 34.

právní následky v podobě úspěchu ve sporu.¹⁴ Soud však nemůže stranu důkazním břemenem takto automaticky a jednostranně zatížit. Může tak učinit pouze v kontextu všech relevantních okolností případu. Opačný závěr by byl porušením procesních principů nestranného a spravedlivého řízení, vyplývajících z článku 90 Ústavy ČR a článku 36 odst. 1 a Listiny¹⁵ (dále jen LZPS).¹⁶ Dříve zmiňovaný komentář k zákonu také podobně označuje nositelem důkazního břemene „toho z účastníků, v jehož zájmu je, aby určitá skutečnost, rozhodná podle hmotného práva a účastníkem tvrzená, byla prokázána v tom smyslu, aby ji soud uznal za pravdivou“. Oproti předcházejícímu vymezení nositele důkazního břemena, jím zde není pouze strana, která podává návrh, ale také upřednostňuje procesní i osobní zájmy účastníka, které se mohou v průběhu konkrétního řízení měnit. Nositelem důkazního břemena pak může být i strana, která sice procesní návrh nepodala, ale má zájem na tom, aby jí tvrzené skutečnosti, kterými například pouze vyvrací tvrzení žalobce, uznal soud za pravdivé. Je tedy zřejmé, že uvedené označení je širší a pružněji reaguje na změnu nositele důkazního břemena, ke které v průběhu sporu dochází. Pro nositele důkazního břemena neznamena prokázání vlastních zájmu a tvrzení vždy úspěch ve sporu, jak by se mohlo z jeho určení zdát. Například v situaci, kdy po předložení důkazů je prokázáno něco jiného, než tvrdil a dokázal. Neúspěch ve sporu zde nebude souviset s neunesením důkazního břemena, ale s tím, že byl skutkový stav zjištěn jinak, než účastník tvrdil a nevyplývá z něj ani požadovaný nárok. Tato situace však nebude v praxi příliš častá.¹⁷

1.1 Související instituty procesního dokazování

Nyní je vhodné odlišit, po vysvětlení rozsahu, nositele a vlastního pojmu důkazního břemena, některé úzce související instituty procesního dokazování. Důvodem je časté a nesprávné zaměňování nebo směšování těchto pojmů s pojmem důkazního břemena. Jedná se zejména o důkazní povinnost, hodnocení důkazů, důkaz a protidůkaz. Důkazní povinnost, z níž je důkazní břemeno odvozeno, přibližují a vymezují pravidla pro jeho uplatnění. Tato jsou obsažena především v ustanoveních § 79 odst. 1, 2, § 101 odst. 1 písm. b, a §120 odst. 1

¹⁴ MIKULCOVÁ, Lenka. *Povinnost tvrzení a důkazní povinnost po novele občanského soudního řádu. Právní rozhledy*. 2003, roč. 11, č. 9, s. 467-472.

¹⁵ - aktuální znění: čl. 90 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. Ústava české republiky: „Soudy jsou povolány především, k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům. Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.“

- aktuální znění čl. 36 odst. 1. Usnesení předsednictva České národní rady č.2/1993Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti Ústavního pořádku České republiky: „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“

¹⁶ - nález Ústavního soudu ze dne 7. 10. 1996, sp. zn. IV. ÚS. 167/96

¹⁷ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. §120. Komentář*, s. 865.

a 3 věta druhá OSŘ, která vymezují, že: „Účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede. Neoznačí-li účastníci důkazy potřebné k prokázání svých tvrzení, vychází soud při zjišťování skutkového stavu z důkazů, které byly provedeny.“¹⁸ Stručně řečeno, důkazní povinností tedy rozumíme povinnost účastníka důkazy označit. Je obtížné orientovat se v právní úpravě, která mezi břemenem a povinností nerozlišuje. I tam, kde zákonná úprava výslovně hovoří o důkazní povinnosti, se může obsahově jednat o důkazní břemeno. Rozdílů mezi oběma pojmy je několik. Důkazní břemeno je zákonem stanoveno abstraktně, bez ohledu na to, zda je strana schopna prokázat svůj procesní nárok nebo námitky. Nerespektováním důkazního břemena neporušuje strana žádné procesní povinnosti. Povaha civilního procesu umožňuje přizpůsobit sankci za nerespektování důkazního břemena. Tato sankce spočívá výlučně ve zhoršení situace strany, která neodvrátila nepříznivé následky důkazního břemena. Strana, která nerespektuje důkazní břemeno, poškozuje pouze své vlastní zájmy (neúspěch ve sporu). Proto účastník, který se ocitne bez svého zavinění v důkazní nouzi, nemůže být procesně ani jinak sankcionován. Porušení pravidel o důkazním břemenem nemusí zahrnovat zavinění.¹⁹ Naopak, jestliže procesní strana zaviněně nesplní svou procesní povinnost, porušuje právo a musí snášet právní sankce, které z takového porušení vyplývají, např. uložení pořádkové pokuty. Rozdíly mezi důkazní povinností a důkazním břemenem vyvolávají praktický poznatek, že hrozící neúspěch ve sporu, který je procesním následkem neunesení důkazního břemena, působí na aktivitu procesních stran efektivněji než procesní následky nesplnění povinnosti.²⁰

Dalším procesním institutem úzce spjatým s důkazním břemenem je hodnocení důkazů. Hodnocení důkazů je legislativně upraveno v § 132 OSŘ: „Důkazy hodnotí soud podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti; přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci.“²¹ Ze

---

¹⁸ - aktuální znění: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů §79 odst. 1) „Řízení se zahajuje na návrh. Návrh musí obsahovat kromě obecných náležitostí (§42 odst. 4) obsahovat, jméno, příjmení, bydliště účastníků, popřípadě rodná čísla účastníků (obchodní firmu nebo název a sídlo právnické osoby, označení státu a příslušné organizační složky státu, která za stát před soudem vystupuje), popřípadě též jejich zástupců, vylíčení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a musí být z něj patrné, čeho se navrhovatel domáhá. Ve věcech vyplývajících z obchodních vztahů musí návrh dále obsahovat identifikační číslo právnické osoby, identifikační číslo fyzické osoby, která je podnikatelem, popřípadě další údaje potřebné k identifikaci účastníků řízení. Tento návrh, týká-li se dvoustranných právních vztahů mezi žalobcem a žalovaným (§90), se nazývá žalobou. 2) Žalobce je povinen k návrhu připojit písemné důkazy, jichž se dovolává, a to v listinné nebo elektronické podobě.“ §101 odst. 1 písm. b) „ K tomu aby bylo dosaženo účelu řízení, jsou účastníci povinni zejména b) plnit důkazní povinnost (§120 odst. 1) a další procesní povinnosti uložené jim zákonem, nebo soudem,“

¹⁹ MACUR, Josef. *Povinnost a odpovědnost...*, s. 34-39.

²⁰ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2000, s. 127.

²¹ - aktuální znění: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákonného znění vyplývá, že jde o myšlenkový postup soudu, který má svá logická pravidla. Cílem hodnocení důkazů je vnitřní, subjektivní přesvědčení soudce o tom, že skutkové tvrzení předložené procesními stranami odpovídá skutečnosti. Pokud vnitřní přesvědčení soudce nedosáhne praktické jistoty, nemůže soud rozhodovat na základě skutkového stavu, ale musí rozhodnout na základě pravidel o důkazním břemenu. Hodnocení důkazů se zabývá posuzováním konkrétních skutkových okolností. To je významný rozdíl oproti pravidlům o důkazním břemenu, která takto posouzené skutečnosti podřazují v jednotlivém případě abstraktní právní normě. Hodnocení důkazů proto vždy předchází rozhodnutí na základě pravidel o důkazním břemenu.²²

S důkazním břemenem také souvisí pojmy procesního dokazování, důkaz a protidůkaz. Důkaz slouží k prokázání tvrzených skutečností procesní straně, která je zatížena důkazním břemenem. Jako úspěšně provedený se označuje takový důkaz, který vede k tak vysokému stupni jistoty, že jej lze hodnotit jako jednoznačný a pravdivý. Protidůkaz je prostředkem k vyvrácení takového důkazu a slouží straně nezatížené důkazním břemenem. Soud nevyžaduje prokázání naprosté jistoty o tom, že skutečnosti nejsou pravdivé. Pro úspěšné vyvrácení důkazu proto postačí předložení protidůkazu, který pouze zpochybní tvrzení pod úroveň praktické jistoty o pravdivosti. Hlavním účelem protidůkazu je zeslabení důkazu do té míry, aby se zamezilo účinkům právní normy, které se dovolává žalobce. Úspěšné provedení důkazu nebo protidůkazu tak přímo ovlivňuje překonání důkazní nouze. Důkazní břemeno se uplatní ve chvíli, kdy se ani pomocí důkazu a protidůkazu nepodařilo tuto důkazní nouzi překonat.²³

1.2 Povaha důkazního břemena

V minulosti i současnosti zůstává velmi aktuální otázka právní povahy důkazního břemena. Mezi procesními teoretiky se vede spor o to, zda má hmotněprávní, procesní nebo smíšenou povahu. Zastánci koncepce důkazního břemena jako hmotněprávního institutu opírají své úvahy o tvrzení, že skutečnosti, které je strana nesoucí důkazní břemeno povinna dokázat, jsou určovány hmotným právem. Jen hmotné právo stanoví, které skutečnosti právo zakládají, mění nebo ruší a za jakých předpokladů může být návrh úspěšný. Svůj názor podporují nesporným faktem, že důkazní břemeno bývá zpravidla i výslovně v hmotněprávních předpisech upraveno. I přesto, že se důkazní břemeno projeví až v průběhu procesu a má pouze procesní účinky, nemůže tím být jeho materiální povaha změněna.

---

²² MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*, s. 95 - 105.

²³ MACUR: *Dělení důkazního břemena...*, s. 10 – 11.

Zastánci procesní povahy důkazním břemenem nerozumí právní normu nebo určité pravidlo, ale jen důsledek realizace hmotného práva. Důkazní břemeno je z jejich pohledu pojímáno jako negativní odraz pozitivních materiálních norem. Tento odraz je však založen na přesných procesních pravidlech.²⁴ Hmotněprávní teorii rozporují tvrzením, že pokud bychom přijali závěr, podle něhož má důkazní břemeno materiální povahu, mohlo by být smluvním jednáním stran nepřipustně upravováno. Tím by mohlo dojít k zasahování do rozhodovací činnosti soudu.

Teoretický rozpor právní povahy důkazního břemena ještě více komplikuje názor mísící oba přístupy, kdy důkazní břemeno má povahu takového práva, z něhož je uplatňován určitý nárok, u kterého se nepodařilo objasnit skutkový základ. Uplatňuje-li se právo vyplývající z hmotněprávních skutečností, má povahu materiální a povahu procesní, posuzují-li se výlučně procesní účinky.²⁵

V české civilní právní vědě je důkazní břemeno chápáno jako ryze procesní institut. Civilní řízení jako celek poskytuje ochranu občanskoprávním vztahů, které vycházejí z hmotněprávních předpisů soukromého práva. Tyto materiální normy se však nemohou přímo uplatňovat v procesním řízení, ale pouze prostřednictvím procesních norem ve fázi dokazování, která má výlučně procesní charakter. Procesní povahu mají také pojmy důkaz a dokazování, od kterých je důkazní břemeno odvozeno. Názor zastánců materiálního pojetí, že důkazní břemeno je upraveno většinou v hmotněprávních normách, je sice pravdivý, ale zákonodárce tak činí proto, aby pružněji a legislativně snadněji upravoval rozdělení důkazního břemena. Vymezení důkazního břemena slouží k překonání stavu „non liquet“. Pravidla o dělení důkazního břemena, která jsou vyjádřena v hmotněprávních předpisech, však mají odlišný význam. Jejich cílem je rozdělit nebo přenést důkazní břemeno.²⁶

Důkazní břemeno a s ním související jevy se mohou reálně a účinně uplatnit pouze prostřednictvím procesního řízení. Bez jeho reálného uplatnění v civilním řízení by ztrácelo svůj význam. Sloužilo by nanejvýše pro potencionální řešení mimosoudních soukromých sporů, tedy bez závazných následků pro jeho účastníky. Bez hrozby procesních následků by přirozeně nebyli účastníci motivováni pravidla o důkazním břemenem vůbec používat. Reálné uplatnění důkazního břemene jedině v procesním řízení proto považují za nejsilnější argument pro závěr o procesní povaze důkazního břemena. Vyřešení otázky povahy důkazního břemena má význam z hlediska principu právní jistoty. K jeho naplnění se vyžaduje přísné podřazování

---

²⁴ MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984, s. 89-94.

²⁵ MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*, s. 33.

²⁶ Tamtéž s. 156-163.

právních institutů pod právní odvětví, se kterým úzce souvisí, a je nežádoucí existence právních institutů smíšené povahy.

Na závěr této kapitoly můžeme shrnout pojem důkazního břemena jako procesní odpovědnost účastníka civilního řízení v případě, že v průběhu dokazování nebo po veškerém provedeném dokazování nemůže vzít soud za prokázaná tvrzení alespoň jedné ze stran řízení, a proto v meritu věci objektivně rozhodnout. Ve stavu nejistoty (důkazní nouze), která je způsobena vyčerpáním nebo neúspěšným provedením důkazů procesních stran je důkazním břemenem zpravidla zatížena strana, která svůj procesní zájem odvozuje z hmotněprávní normy, která pro ni navozuje příznivé právní důsledky. Z toho co bylo dříve uvedeno již dříve, je zřejmé, že v průběhu celého řízení musí k důkaznímu břemenu přihlížet účastníci i soud. Bývá nazýváno páteří civilního procesu především proto, že svým vlivem vytváří strukturu dokazování i celého řízení. Na důležitosti získává vytvářením právní jistoty v tzv. důkazní nouzi tím, že jeho pevná procesní pravidla nedovolují při nesplnění důkazní povinnosti účastníků nebo ve stavu objektivní nejistoty nechat rozhodnutí pouze na libovůli soudce. Čím jsou pravidla o důkazním břemenu propracovanější, tím více nutí procesní strany k vyšší aktivitě při vlastním hledání důkazního materiálu a soud o to méně rozhoduje na základě pravidel o důkazním břemenu. Rozhoduje-li soud na základě pravidel o důkazním břemenu, používá formální procesní postup, který nezávisí na skutečném stavu věci. Nejistota o totožném stavu věci se proto může v různých sporech uplatnit odlišně.²⁷

---

²⁷ Tamtéž s. 24.

2. Dělení důkazního břemena

Pravidla o dělení důkazního břemena dávají řád a jistotu celému dokazování a významně ovlivňují jeho strukturu. Dělením důkazního břemena se někdy rozumí popis odchylek od základních pravidel, která se v této oblasti uplatňují v občanském právu. Jindy je dělení chápáno jako změna konkrétních požadavků kladených na procesní strany vedením důkazu. Podobnou interpretaci podává Fiala.²⁸ Důkazní břemeno vnímá jako určitý celek, který lze rozdělit na dvě části. Jednu část nese žalobce a druhá část tíží žalovaného. Z uvedeného však ještě nevyplývá, kdo a na základě jakých skutečností nese tato břemena.

Česká procesní praxe rozdělení důkazního břemena nijak zvlášť významně neřeší, ani se jej nesnaží definovat. Legislativní zakotvení dělení důkazního břemena obsahuje občanský soudní řád v ustanoveních § 79 a § 120 OSŘ.²⁹ Z nich se odvozuje základní pravidlo pro dělení důkazního břemena, které stanoví, že každá procesní strana nese důkazní břemeno ohledně skutečností, na nichž zakládá své právo nebo námitku. Soudy toto pravidlo vzaly za své a v českém civilním řízení bývá nejčastěji používáno.³⁰ Pro pochopení celé problematiky a zdůraznění praktického významu dělení důkazního břemena je však nezbytné seznámit se i s dalšími pravidly a teoriemi.

2.1 Objektivní a subjektivní důkazní břemeno

2.1.1. Objektivní důkazní břemeno

Objektivní důkazní břemeno stanovuje obecná pravidla, jak má soud rozhodnout, když zůstal skutkový stav neobjasněn. Ze strany soudu se jedná o objektivní nejistotu, z pohledu procesní strany o důkazní nouzi. Objektivní břemeno je stanoveno obecně bez ohledu na to, jak tyto stavy nastaly. Důvodem může být nečinnost procesní strany, nebo naopak činnost, která však přes vynaloženou snahu neměla úspěch. Je možná i situace kdy se druhé straně úspěšně provést protidůkaz.

V našem právním řádu je objektivní břemeno upraveno v ustanovení § 101 odst. 1 písm. a) a v § 120 odst. 1 věta první OSŘ.³¹ Ze znění zákona vyplývá, že účastníci mají nejprve tvrdit a následně prokázat pouze skutečnosti, které jsou v jejich prospěch. Procesní strana tak

²⁸ FIALA, J.: *Důkaz zavinění v občanském soudním řízení*, 1. vydání, Československá akademie věd, Praha 1965.

²⁹ viz. poznámka č. 18

³⁰ - rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 2000, sp. zn. 22 Cdo 2670/98, později rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 2. 2009, sp. zn. 23 Odo 1722/2006

³¹ Pro dosažení účelu řízení jsou účastníci zejména povinni: *“tvrdit pro rozhodnutí věci významné skutečnosti; neobsahuje-li všechna potřebná tvrzení žaloba (návrh na zahájení řízení) nebo písemné vyjádření k ní, uvedou je v průběhu řízení,“* § 120 odst. 1 věta první OSŘ: *“Účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení.“*

musí dokázat okolnosti odpovídající skutkovým znakům právní normy, které jsou jí příznivé. Vznikne-li pochybnost o tom, které procesní straně je právní norma příznivá, je povinna podat důkaz strana, pro kterou je důkaz dostupnější nebo pravděpodobnější. Už víme, že v civilním řízení platí základní pravidlo, že žalobce tvrdí a prokazuje skutečnosti, které jsou příznivější a navozují jeho právo a žalovaný dokazuje logicky skutečnosti, které toto právo vylučují. Tato základní pravidla se uplatní s výjimkou situace, kdy by musel účastník prokazovat neexistenci právní skutečnosti.³² Základní pravidla nám tedy předem stanovují, koho tíží objektivní důkazní břemeno. Tato jeho statická povaha znemožňuje jeho přesouvání mezi procesními stranami. Soudce tak má v konkrétním sporu jasnou představu, která ze stran má vést důkaz. Objektivní důkazní břemeno tímto působí na strukturu a téma dokazování. Nelze jím však ovlivňovat ani nahrazovat hodnocení důkazů, které, jak již bylo vysvětleno, sleduje zcela jiný cíl.

Objektivní důkazní břemeno se uplatní v každém soudním řízení, kde dochází k aplikaci právních norem na konkrétní skutkový stav bez ohledu na to, zda je ovládáno zásadou projednací nebo vyšetřovací. Účelem objektivního důkazního břemena tak není zprostředkování objektivní pravdy ani pomoc soudci k vnitřnímu přesvědčení o okolnostech skutku. Jeho jediným smyslem je umožnit soudu ve věci meritorně rozhodnout i přes nedostatek faktických poznatků.³³

2.1.2 Subjektivní důkazní břemeno

Stejně jako vlastní pojem důkazního břemena je subjektivní důkazní břemeno také procesní odpovědností strany, které ji však konkrétněji postihuje za její nečinnost nebo nedostatečnou aktivitu v průběhu dokazování. Tato odpovědnost úzce souvisí s uplatněním procesních práv a povinností, které civilní řízení poskytuje jeho účastníkům, zejména pak s povinností důkazní, jestliže je za nositele důkazního břemena obecně považována strana, v jejímž zájmu je aby jí tvrzené skutečnosti uznal soud za pravdivé. Subjektivní břemeno nemůže být iniciativy soudu při objasňování skutečností, které jsou v zájmu takového účastníka, popřeno nebo vyloučeno.³⁴ Na rozdíl od objektivního důkazního břemena má subjektivní důkazní břemeno dynamický charakter. Může se tedy přesouvat z jedné procesní strany na druhou. Vzniká a vyvíjí se až v konkrétní skutkové a důkazní situaci v průběhu řízení. Tímto pro soud i účastníky vyjadřuje aktuální stav sporu.³⁵ Subjektivní břemeno se

---

³² Viz. 3.2.1 Negativní skutečnosti

³³ MACUR: *Důkazní břemeno...*, s. 23-37.

³⁴ Tamtéž s. 12-14.

³⁵ SVOBODA: *Dokazování*, s. 39-41.

projeví ve stadiu řízení, kdy předběžné hodnocení důkazů připouští možnost podání důkazu protistranou. Má tak svůj samostatný přímý vliv na průběh sporu, pokud soud provede důkazy navržené procesní stranou a neprovede ty, které strana nezátížená důkazním břemenem nenavrhla. Samostatný vliv subjektivního důkazního břemena vysvětlují zákonné požadavky náležitostí žaloby, označení a zajištění důkazů a dalších procesních úkonů zejména při dokazování.³⁶

Lze se setkat s teoretickým rozdělením samotného subjektivního břemena na abstraktní a konkrétní subjektivní důkazní břemeno. Diferenciace subjektivního břemena se objevuje až v poslední době a může proto otevírat prostor pro jeho další možné procesněprávní studium. Vnitřní dělení důkazního břemena zde bude zmíněno, pro lepší představu o praktických projevech subjektivního břemena obecně. Vzhledem k tomu, že toto vnitřní rozdělení zachází do hlubších detailů pojmu subjektivního břemena, budou jeho pojmy uvedeny jen pro základní představu ve srovnání s objektivním důkazním břemenem.

Abstraktní důkazní břemeno je korelátem objektivního důkazního břemena. Stejně jako objektivní břemeno zatěžuje účastníka k prokázání skutečností, určité právní normy, z níž vyvozuje svůj nárok. Konkrétní důkazní břemeno není na rozdíl od objektivního důkazního břemena určováno předem hmotněprávní normou ani abstraktním rozdělením. Projeví se až v konkrétním stavu řízení, který vyplynul z průběžného hodnocení důkazů. Konkrétní subjektivní důkazní břemeno proto nelze předem stanovit. Je relativně nezávislé na objektivním důkazním břemenem, a proto stejný subjekt nemůže být nositelem obou složek. Podle Macura pojem konkrétního břemena lépe vystihují termíny důkaz – protidůkaz a od věci není ani označení břemeno vedení důkazu. Rozlišování na abstraktní a konkrétní subjektivní důkazní břemeno má také praktický dopad. V případě, že se účastníkovi nepodaří prokázat rozhodné skutečnosti, na základě kterých zakládá svůj nárok, neunesse abstraktní důkazní břemeno a nastane stav objektivní nejistoty. Soud pak rozhoduje na základě pravidel o objektivním důkazním břemenem. Rozdílně by byla řešena situace, kdy by se v průběhu řízení ukázalo, že se žalobcem tvrzené skutečnosti objektivně nestaly nebo byly nepravdivé. Soud by v tomto případě rozhodl na základě výsledků dokazování, které by vyloučilo pravidla o použití důkazního břemena. Zcela jiná je situace v posuzování konkrétního subjektivního břemena, kdy už byl určitý důkaz soudu předložen. Potom je na druhé straně, aby tento důkaz podáním protidůkazu vyvrátila nebo zpochybnila. Jestliže se protidůkaz protivníkovi nepodaří, soud bude považovat za správný a dostačující ten důkaz, který již byl procesní

---

³⁶ MACUR: *Důkazní břemeno...*, s. 44.

stranou podán. Ani zde se nepoužijí pro konečné rozhodnutí pravidla o důkazním břemenu, neboť podanými důkazy nevznikla nejistota o skutečnostech, ale pouze se je odpůrci nepodařilo vyvrátit. Důležitý závěr vyplývající z rozlišování konkrétního a abstraktního břemena je, že stav důkazní nouze, který tíží účastníka zatíženého konkrétním důkazním břemenem, nemůže nikdy vést k rozhodnutí založenému na pravidlech o důkazním břemenu. Jediným společným znakem abstraktního a konkrétního důkazního břemena je pak pouze stav důkazní nouze, do které se mohou dostat subjekty obou důkazních břemen.³⁷

2.1.3 Vztah objektivního a subjektivního důkazního břemena

Subjektivní důkazní břemeno nemůže existovat bez objektivního důkazního břemena. Naopak však tento vztah neplatí. Na začátku řízení jsou obě tyto složky důkazního břemena spojeny. V průběhu civilního procesu se může výchozí důkazní situace průběžným prováděním důkazů měnit. Subjektivní důkazní břemeno se za určitých podmínek projevuje v průběhu civilního procesu při hodnocení důkazů. Naproti tomu objektivní důkazní břemeno se projevuje už od začátku řízení díky normativní úpravě, která jej předem abstraktně stanovuje. Hlavní význam však má až na konci procesního řízení při vydání rozhodnutí, kterému předcházelo rozhodování ve stavu objektivní nejistoty. Většina procesních teoretiků se shoduje na tom, že mezi objektivním a subjektivním důkazním břemenem existuje podstatná vnitřní shoda. Macur má za to, že pouze oběma vnitřními složkami lze nejlépe objasnit pojem samotného důkazního břemena.³⁸

2.2 Teorie dělení důkazního břemena

Pro pravidla o uplatnění důkazního břemena se během vývoje procesně právní vědy vyvinulo mnoho teorií, které se pokoušely problematiku rozdělení důkazního břemena co nejkompexněji uchopit. Jako jsou rozmanité občanskoprávní vztahy, jsou rozmanité i vztahy procesní. Nelze předem stejně a jednoznačně vyřešit každou zdánlivě podobnou situaci. Z tohoto důvodu nelze problematiku dělení důkazního břemena zúžit pouze na jedno pravidlo, ale respektovat výše uvedený motiv zákonodárce. Proto se i každá z teorií dělení důkazního břemena nedá bezvýhradně použít ve všech případech. Mají větší či menší mezery, pro které se všeobecně nerozšířily, nebo se přestaly používat s odlišným vývojem vztahů ve společnosti a civilním procesu. Tato pravidla nejsou obsažena v zákonných ustanoveních, ale jsou výsledkem soudcovské tvorby práva. O ustálení jednotné koncepce na toto téma usilovala především právní praxe, aby pružně a především jednotně předešla stavu nejistoty a důkazní

---

³⁷ MACUR: *Dělení důkazního břemena...*, s. 8-11.

³⁸ Tamtéž s. 11.

nouzi. Snahou o jednotnou koncepci je také zabránit při řešení důkazního břemena v konkrétním sporu přílišné volné úvaze soudce. Teorie právo zakládající, právu překážející a rušící, teorie úplného skutkového stavu, teorie negativní a teorie analýzy norem jsou koncepce, které se nejčastěji objevují při rozhodování v českém civilním soudním řízení. Jejich nedostatkem je poměrně úzké zaměření pouze na určitou část právních vztahů.

Teorie prokazování skutečností právo zakládající a související kategorie rušící nebo zabraňující vzniku práva v české právní úpravě vychází stejně jako základní pravidla rozdělení důkazního břemena z ustanovení § 101 odst. 1 písm. a) a § 120 odst. 1 OSŘ. Můžeme proto tvrdit, že česká úprava dělení důkazního břemena je založena na teorii prokazování skutečností právo zakládající, a je proto u nás nejvíce používána. Pro připomenutí je její hlavní myšlenkou povinnost účastníků označit důkazy a prokázat tvrzení ve svůj prospěch, jinak řečeno hmotněprávní fakt, který právo zakládá. Žalovaný pak prokazuje skutečnosti, které právo žalobce vylučují nebo zabraňují jeho uplatnitelnosti. Tuto teorii je vždy nutné vykládat ke konkrétnímu skutkovému stavu.³⁹ I přes časté praktické využití je soustavně kritizována za přísné trvání na premise, že skutečnosti právo zakládající jsou předpokladem vzniku práva, a má-li se toto právo uplatnit, musí být všechny jeho předpoklady dány a také dokázány. V případě, že by scházel jen jeden znak, nevyhnutelným následkem by byl zánik práva. Je otázkou, zda kategorie skutečností zabraňujících vzniku práva je vůbec zvláštní kategorií právních skutečností, nebo jen jak je namítáno, opakem skutečností právo zakládajících, a proto postačí pouze jiná formulace se stejným obsahem. Argumentem je i fakt, že podle hmotného práva nemůže mít kategorie skutečností zabraňujících vzniku práva žádné materiální účinky na skutečnosti právo zakládající. Skutečnosti, které mohou mít materiální účinky, buď objektivně dány jsou, nebo nejsou. Na základě názorů, které z logických důvodů neuznávají další kategorie teorie právo zakládající, se bude i v této práci vyskytovat pouze toto označení. Vzhledem k obsahu této teorie ho považuji za výstižné a přikláním se k názoru, že další označení pro tuto teorii právo rušící a zabraňující vzniku práva jsou jen nadbytečně odvozena.⁴⁰

Za nejstarší teorii dělení důkazního břemena je považována tzv. negativní teorie. Podle ní lze dokazovat jen pozitivní skutečnost. Vychází z logického předpokladu, že dokazování neexistujících skutečností je vyloučeno z povahy věci. Subjekt tvrdící negativní právní skutečnost nemůže dokázat něco, co se podle něj nestalo, nebo vůbec nevzniklo. Následkem toho je, ten kdo v řízení uplatňuje negativní skutečnosti automaticky zbaven důkazního

---

³⁹ SVOBODA: *Dokazování*, s. 37.

⁴⁰ MACUR: *Dokazování a procesní odpovědnost...*, s. 110-112.

břemena. Uplatní se proto hlavní pravidlo negativní teorie, že důkazní břemeno nese ten, kdo tvrdí pozitivní právní skutečnost nebo uplatňuje změnu stavu, která vznikla a trvala. Negativní koncepce striktně rozlišuje tvrzení negativních skutečností a popírání, které může zahrnovat i pozitivní tvrzení. Strana, která takové tvrzení pronesla, ho musí dokázat. Dokazovat se má existence skutečností, která se obecně lépe prokazuje, nikoli neexistence.⁴¹ I české soudy aplikují pravidlo, že neexistence se nedokazuje. Proti tomuto závěru bylo namítáno především to, že nelze vést přesnou hranici mezi tvrzením a popíráním. Každé popírání obsahuje pozitivní tvrzení a je možné tytéž skutečnosti formulovat oběma způsoby, a proto více než na subjektu záleží na způsobu vyjádření. Skutečností je přisuzována pozitivní nebo negativní vlastnost, která je výsledkem logické operace vycházející z obsahu úsudku o nich. Podle Svobody nelze vždy striktně tvrdit, že lze prokázat jen to, co je, a nikoli to, co neexistuje. Tento názor demonstruje na případu, kdy se žalovaný brání kvůli poškození plotu žalobce tvrzením, že v době poškození plotu, nebyl v místě vzniku škody. Takovou neexistenci však lze v této situaci dokázat jinou skutečností, která by nepřítomnost žalovaného v době škody vylučovala. Úsudek že neexistence se nedokazuje, lze učinit pouze za předpokladu trvající neexistence, kterou řeší tzv. teorie trvání.⁴² Negativní teorie se s kritickými názory nedokázala přesvědčivě vypořádat. Přesto se většinou nevědomě zejména činností procesních stran, aplikuje. V českém procesním řízení nachází tato teorie své uplatnění také jako jev, který obrací důkazní břemeno a v této souvislosti bude ještě dále přiblíženo.⁴³

Teorie trvání má, jak již bylo předesláno, úzký vztah k negativní teorii, kterou zpřesňuje. Neřeší komplexně otázky důkazního břemena, ale zabývá se pouze určitým úsekem. Základem je předpoklad negativní povahy trvání, ale změna trvání má povahu pozitivní. Postupně byla vytvořena teorie trvání, která se distancovala od negativní teorie a presumovala stav trvání, který nemá ani pozitivní ani negativní ráz. Odpůrci argumentují především tím, že trvání nemusí být vždy pravděpodobný a nezměněný stav. Trvání je v zásadě otázkou konkrétního hodnocení důkazů. Pojmy trvání a změna, které koncepce používá, jsou natolik složité a filozofické, že jsou neslučitelné s jednoznačností a přesností, jež jsou atributy právní jistoty.⁴⁴ Použití teorie trvání není cizí ani rozhodování českých soudů, když důkazní břemeno ukládají procesní straně, která zpochybňuje chod věci, které se

---

⁴¹ VRCHA, Pavel. *Důkazní břemeno ohledně tvrzení, žalovaného, že splnil pohledávku uplatňovanou žalobcem. Soudní rozhledy*, 2002, roč. 8, č. 5, s. 161-162.

⁴² SVOBODA: *Dokazování*, s. 29.

⁴³ MACUR: *Dělení důkazního břemena...*, s. 31-35.

⁴⁴ Tamtéž s. 36.

udály před delším časovým úsekem a byly v této době obvyklé a pravidelné nebo v souladu s úředním postupem.⁴⁵

2.2.1. Teorie analýzy norem

Teorie analýzy norem⁴⁶, zvaná také normová teorie, neposuzuje důkazní břemeno, na rozdíl od předešlých teorií, z pohledu právních skutečností, ale právních norem. Základem této teorie je tedy právní norma, která vytvoří strukturu právního předpisu. Teorie analýzy norem se zabývá zjišťováním vzájemných vztahů mezi právními normami a třídí je do určitých kategorií. Poté zkoumá jejich právní účinky, které určují důkazní břemeno. Tato teorie je i v souladu s obecným vymezením nositele důkazního břemena, kterým je strana, která tvrdí a dokazuje skutečnosti, které odpovídají skutkovým znakům normy, ze které odvozuje svůj nárok nebo námitky. Toto pravidlo je v současnosti plně uplatňováno a nevzbuzuje pochybnosti. Problém u této koncepcie vyvolává nejistota, které normy jsou příznivé žalobci a které žalovanému. Řešením je analýza konkrétního právního předpisu.⁴⁷

Základním principem teorie je postavení tzv. základní normy a protinormy a dále základní normy a doplňující normy. Základní norma je norma, která zakládá určité právo nebo nárok. Protinorma je prvkem působícím proti základní normě tím, že zabraňuje jejímu vzniku a účinkům, nebo tím, že se projeví později a zruší dříve uplatněné účinky základní normy. Protinorma je výjimkou a hlavní norma pravidlem. Jejich účinky jsou vzájemně neslučitelné. Analýza norem také počítá s častými a složitějšími situacemi, kdy vzájemně působí vzhledem k základní normě i více protinorem (tzv. dvojité i trojitá protinorma). Z této situace jsou východiskem pravidla logiky a matematiky, kdy dvojitý zápor vyvolává kladný výsledek, a tedy uplatnění základní normy. Vztah základní normy a protinormy je proměnlivý. V některé situaci je protinorma negací základní normy, v jiné může mít postavení základní normy. Základní norma i protinorma mají stejný skutkový stav, ale u protinormy je navíc jeden nebo více znaků, které vyvolávají její protipůsobení. S tímto postavením a protipůsobením právních norem, jak bude později podrobněji vysvětleno, pracuje i zákonodárce při stanovení vyvratitelných právních domněnek. Protinormu a základní normu nelze odvozovat pouze z formálního, ale především i z obsahového významu zákonného ustanovení. Skutkový stav může být vyjádřen ve více ustanoveních, nebo dokonce v různých právních předpisech, proto dalším pojmem analýzy norem je kategorie doplňujících norem. Doplňující normy rozvíjejí

---

⁴⁵ - rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 3. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1400/2004

⁴⁶ Za zakladatele teorie je považován L. Rosenberg: „*Die Beweislast auf der Grundlage des Bürgerlichen Gesetzbuchs und der Zivilprozessordnung*“.

⁴⁷ MACUR: *Dělení důkazního břemena...*, s. 67.

základní normu a přirozeně tyto normy dokazuje strana, která nese důkazní břemeno ohledně hlavní normy. Jestliže je doplňující norma a základní norma obsažena ve stejném právním předpisu, jde o takzvanou normu bezprostřední. Pokud je doplňující norma v obecné části, nazývá se zprostředkovaná.⁴⁸

Teorie analýzy norem významně rozebírá vztah pravidla a výjimky, který považuje za metodickou pomůcku pro posuzování dělení důkazního břemena. Pravidlo vyjadřuje obecné, běžné, normální případy a výjimka zvláštní. Při posuzování uplatňovaných práv je třeba přihlížet k celé struktuře právního předpisu a k tomu, jaké postavení v něm zaujímá relevantní ustanovení konkrétního případu. Normální a běžný nemusí mít v právu stejný význam jako početný. Normální je v této souvislosti třeba chápat tak, že zákonodárce nic nevyzdvihuje jako zvláštní a výjimečné. Ten kdo se dovolává pravidla, má dokázat skutkové znaky takového pravidla a naopak nemusí už dokazovat možné výjimky. Výjimka odpovídá definici protinormy. Podle analýzy norem je každý právní předpis rozčleněn do vrstev. Základní vrstvě odpovídá normální skutkový stav a má povahu pravidla, následuje vrstva výjimky z tohoto pravidla a dále výjimky z výjimek.⁴⁹

Teorie analýzy norem velmi úzce propojuje hmotné a procesní právo. To dokazuje i fakt, že změny uplatňování důkazního břemena jako čistě procesního institutu zákonodárce většinou docílí změnou hmotněprávního předpisu. Nemusí tak procesní předpisy vkládat do ustanovení hmotného práva. Stejně jako teorie právo zakládající musela i tato teorie čelit kritice konstrukce norem zabraňujících vzniku práva. Ta je podle jejích odpůrců uměle vykonstruovaným jevem, který občanské hmotné právo nezná, ale byla vytvořena jen pro účely procesního práva a nevyvolává žádné právní účinky. Skutečné účinky působí pouze normy právo zakládající nebo později rušící, protože stav, který existoval před působením normy zabraňující, nezpůsobuje žádnou změnu právního stavu. Zastánci teorie norem jim však argumentují stanoviskem, že ne každé právní působení musí nutně znamenat vnější změnu v právní sféře. Dělení důkazního břemena podle analýzy norem má objektivní základ a zaměřuje se na strukturu hmotného práva. Tím, že se opírá o praktické procesní poznatky, je považována za nejvhodnější a nejspolehlivější metodický nástroj pro dělení důkazního břemena, a je tak obecně rozšířená a uznávaná. Stala se proto nesrovnatelnou se staršími teoriemi a nové vznikající teorie z ní vycházejí, nebo jsou založeny na její konfrontaci. Teorie analýzy norem má však i svou nevýhodu a tou je její složitost, kterou naznačuje už výše uvedený popis jejích pravidel. Tato složitost je dána reflexí komplikované společenské reality,

---

⁴⁸ Tamtéž s. 61 -71.

⁴⁹ Tamtéž s. 69-70.

kterou odráží a také systémem vytváření právních norem.⁵⁰

České procesní právo, a na jeho základě i praxe soudů, nejčastěji aplikuje teorii právo zakládající. Důvod je zřejmý, neboť pouze tato teorie má ze všech zmiňovaných zákonný podklad v ustanovení občanského soudního řádu (§ 101 odst. 1 písm. a) a § 120 odst. 1 věta první OSŘ). S ohledem na její zaměření pouze na skutečnosti, které právo zakládají, nelze ji univerzálně využít pro každé civilní soudní řízení ani při každém dokazování, kde je rozdělení důkazního břemena nejdůležitější. Nicméně všude tam, kde je v českém civilním řízení její uplatnění namíste bývá využívána. Domnívám se, že právě absence zákonné úpravy je důvodem, proč se teorie analýzy norem v českém procesním právu neuplatňuje tak často jako teorie právo zakládající. Bohužel jsou u nás její racionální a systémové poznatky využívány snad pouze u obrácení důkazního břemena stanovením právních domněnek a při posuzování negativních skutečností, jejichž podstata a konkrétní projevy budou v zápětí rozebrány. Tím, že základ teorie analýzy norem tvoří právní norma a struktura právního předpisu, na kterém je založeno každé právo, ze kterého vyplývá požadovaný nárok, má ze všech teorií nejširší uplatnění. Proto by stála za zvážení zákonná úprava teorie analýzy norem, podobně jako je tomu v současnosti u pravidel teorie právo zakládající. Soudy by se pak pravděpodobně nebály využívat a procesní teoretikové zkoumat její praktické a univerzální projevy při dělení důkazního břemena. Musím však na závěr poznamenat, že teorie dělení důkazního břemena byly koncipovány především z potřeby doplnění, a vysvětlení základních zákonných pravidel dělení důkazního břemena. Z tohoto důvodu, stejně jako ostatní teorie, nemůže ani normová teorie zcela bez výhrad pokrýt všechny případy dělení důkazního břemena, ke kterým v soudním řízení dochází. A proto by i její legislativní úprava, byť patrně v menší míře, než je tomu u stávající normativní úpravy dělení důkazního břemena, musela být kombinována spolu s jinými pravidly.⁵¹

---

⁵⁰ Tamtéž s. 73-75.

⁵¹ Tamtéž s. 76-79.

3. Obrácení a přenášení důkazního břemena

Obrácení (přenášení) důkazního břemena má význam při rozdělení důkazního břemena v procesní praxi. Obrácení důkazního břemena můžeme obecně označit jako odchylku od klasických pravidel o dělení důkazního břemena. Mění se rozdělení důkazního břemena mezi procesní strany. Neuplatní se tak obecné pravidlo, že žalobce nese důkazní břemeno ohledně skutečností, na kterých zakládá svůj nárok a žalovaný ohledně skutečností, které nárok žalobce vyvracejí nebo zpochybňují. Důvodů, proč zákonodárce takovéto odchylky zavádí, je více a bude na ně v této kapitole konkrétněji poukázáno. Tak, jako není na žádném místě v českém právním řádu výslovně uveden pojem důkazního břemena, nesetkáme se v něm ani s pojmy obrácení nebo přenášení důkazního břemena. Oba pojmy, přenášení a obrácení důkazního břemena se používají synonymicky. Projevy a uplatnění obrácení důkazního břemena jsou výlučně záležitostí konkrétní právní úpravy občanského práva a rozhodovací praxe soudů, které většinou vycházejí z teorií dělení důkazního břemena. Jedná se o určité principy, které doplňují pravidla o rozdělení důkazního břemena, a přestože tyto principy z právních předpisů jasně nevyplývají, ale pouze zákonné ustanovení modifikují, nedostávají se do rozporu se zákonem.

3.1 Domněnky

Jedním z konkrétních příkladů, při nichž dochází k obrácení důkazního břemena je použití domněnek. Domněnky jsou typickým institutem českého občanského práva, který v soudním řízení obrací důkazní břemeno. Pro správné pochopení vlivu domněnky na obrácení důkazního břemena je nejprve nutné vymezit pojmy skutkových a právních domněnek.

Skutková domněnka je založena výhradně na všeobecné lidské zkušenosti a praktickém myšlení. Nemůže mít proto právní základ a není ani normativně upravena.⁵² Přesto se soud od ní může odchýlit jen při náležitém odůvodnění postupu, který ho vedl k tomu, proč ji ze svého rozhodnutí vyloučil. Skutková domněnka má v procesním řízení význam pouze v rámci hodnocení důkazů. Skutečnosti, pro které je domněnka stanovena, jsou jen určitým způsobem hodnoceny. Skutková domněnka usnadňuje soudci úvahu o tom, které tvrzení procesní strany má považovat za pravdivější. Na druhé procesní straně pak je, aby závěry soudu svědčící skutkové domněnce alespoň zpochybnila (zeslabila). Pouhé zpochybnění důkazu je způsobilé vyvrátit skutkovou domněnku. Tímto se zásadně liší od vyvratitelné právní domněnky. Pro účinné vyvrácení právní domněnky je nutné předložit důkaz opaku. Ve fázi hodnocení

---

⁵² WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 232-234.

důkazů, kdy se může uplatnit skutková domněnka, nevzniká stav objektivní nejistoty, který je podmínkou pro použití pravidel o důkazním břemenu. Skutková domněnka proto nemá žádný vliv na obrácení důkazního břemena.⁵³

Právní domněnka je v občanském soudním řádu obecně vyjádřena v § 133: „*Skutečnost, pro kterou je v zákoně stanovena domněnka, jež připouští důkaz opaku, má soud za prokázanou, pokud v řízení nevyšel najevo opak.*“⁵⁴ Právní domněnka, označovaná také jako zákonná domněnka, ukládá soudu, aby považoval za prokázanou konkrétní skutečnost, aniž by musela být předmětem dokazování. Předmětem dokazování však mohou být zákonné předpoklady tvořící právní domněnku. Pokud jsou prokázány předpoklady právní domněnky, je považována za platnou. Právní domněnka vychází z všeobecných právních zkušeností, které jsou zpravidla pravděpodobné. V tom se podobají domněnkám skutkovým. Jindy však zákon přikazuje soudu učinit domněnku bez zkušenostního předpokladu vedeného praktickými důvody. Za krajní je možno považovat takový případ, kdy zákonodárce ukládá učinit závěr, který je vědomě v rozporu se skutečností, tzv. právní fikce. Kdyby rozhodné skutečnosti nebyly obsahem domněnky, musela by jejich existenci dokazovat strana, které jsou takové skutečnosti příznivé. Obrácením důkazního břemena stanovením domněnky je tato odpovědnost přenesena na protistranu. Objevuje se proto tam, kde je obrácením důkazního břemena sledováno docílení určitého zásadního výsledku. S ohledem na povahu právní domněnky, nebývá její výskyt v právních předpisech nijak častý.⁵⁵

Právní domněnky se dále dělí na vyvratitelné a nevyvratitelné. Vyvratitelné právní domněnky se považují za prokázané, pokud není podán důkaz opaku. Důkaz opaku je vyvrácením tvrzené skutečnosti tvrzením, které dokazuje, že platí opak. Vyvratitelná právní domněnka, stejně jako důkazní břemeno ve vlastním slova smyslu, má na rozdíl od skutkové domněnky, význam za stavu objektivní nejistoty. Nevyvratitelné domněnky nepřipouští důkaz opaku, ale připouští protidůkaz. Protidůkaz je vyvrácení tvrzení tvrzením něčeho jiného (zeslabením důkazu), nevyžaduje se prokázání úplného opaku. Za konkrétních okolností nevyvratitelné domněnky stanovují, co platí jako právo a jsou legislativně vyjádřeny jako materiální normy, které mají přesně stanoveny právní následky, proto s důkazním břemenem ani prakticky nesouvisí.⁵⁶

Na rozdíl od povahy důkazního břemena nelze o právní povaze domněnek pochybovat o jako součásti hmotného práva. Právní domněnky bývají obvykle upraveny v hmotněprávních

⁵³ MACUR: *Důkazní břemeno...*, s. 55 – 57.

⁵⁴ - aktuální znění: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁵ MACUR: *Důkazní břemeno...*, s. 57 – 60.

⁵⁶ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 232-234.

předpisech. Níže budou uvedeny také procesní normy, ve kterých je stanovena vyvratitelná právní domněnka. I přes hmotněprávní povahu a zákonné vyjádření jsou právní domněnky normami upravujícími důkazní břemeno. Můžeme říci, že právní domněnky jsou, oproti běžné struktuře a vlastnostem právních norem uměle vytvořenými modely právních norem. Nejsou však zvláštním hmotněprávním ustanovením o dokazování, ale vědomně postavenou protinormou, která je skutkovou domněnkou k normě hlavní. Všimněme si, že při zavádění právních domněnek do legislativní úpravy zákonodárce tvoří konstrukci vycházející z dříve popsané teorie analýzy norem.⁵⁷ Zákonodárce vytváří právní domněnky tak, že ze souboru skutkových znaků tvořících právní normu, které v souhrnu způsobují určité právní následky, vyčlení jeden nebo více znaků, které pojme do negativní formulace a vytvoří z ní obsah protinormy.⁵⁸ Tímto postupem je sledováno zapojení konkrétních cílů odrážejících aktuální celospolečenské požadavky do právního řádu.

S právními domněnkami, které mohou v civilním soudním řízení přenášet důkazní břemeno, se můžeme setkat v normativních ustanoveních napříč celým soukromým právem. Typickými příklady právních domněnek jsou ustanovení § 130 odst. 1 a § 420 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen OZ). § 130 odst. 1 OZ presumuje existenci oprávněné držby v případě vzniku pochybností ve sporu o vznik a trvání držby.⁵⁹ Žalobce nemusí prokazovat oprávněnost držby, tedy skutečnosti, které jsou pro jeho nárok příznivé, právo navazující, které by musel při uplatnění pravidel o důkazním břemenu běžně prokazovat. Důkazní břemeno je zde přeneseno na žalovaného, aby dokázal opak. Presumpce oprávněné držby se podle dikce zákona „*v pochybnostech, se má za to*“ uplatní až v případě, kdy není možné rozhodnout po provedeném dokazování, zda je držba oprávněná nebo ne. Důkazní břemeno tedy nepřechází na žalovaného přímo a zcela, ale až v případě, že žalobce neuvede alespoň skutečnosti prokazující jeho dobrou víru o oprávněnosti držby.⁶⁰ V oblasti obecné náhrady škody podle § 420 OZ je stanovena vyvratitelná domněnka zavinění škůdce. Žalobce musí dokázat, že jednáním žalovaného došlo ke škodě, příčinnou souvislost mezi takovým jednáním a škodou. Žalobce však nemusí dokazovat vnitřní vztah (zavinění) žalovaného ke způsobené škodě.⁶¹ Zde vidíme zřejmý odklon od pravidla dělení důkazního

---

⁵⁷ str. 23 a násl. textu

⁵⁸ MACUR: *Důkazní břemeno...*, s. 60 – 62.

⁵⁹ - aktuální znění: § 130 odst. 1 zákona č.40/1964 Sb. občanský zákoník: „*Je-li držitel se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří, je držitelem oprávněným. V pochybnostech se má za to, že držba je oprávněná.*“

⁶⁰ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I.* § 130. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 738.

⁶¹ - aktuální znění: §420 odst. 3 zákona č.40 /1964 Sb. občanský zákoník: „*Odpovědnosti se zproští ten kdo škodu nezavinil.*“

břemena o prokazování pozitivních skutečností. Tvrzení žalobce, že žalovaný škodu zavinil, je nepochybně pozitivním tvrzením, které zakládá právo poškozeného na náhradu škody. Zavinění jako vnitřní vztah k projevu vůle je však objektivně nepoznatelné. Zákonodárce proto s vědomím obtížného dokazování vnitřního vztahu škůdce ke vzniku škody sleduje zcela racionální důvod k přechodu břemena na stranu, která má k důkazu blíž. Je myslitelné, že podle okolností konkrétního řízení může procesní strana, která má tento vnitřní vztah dokazovat, záměrně lhát. Je pak věcí soudu jakým způsobem posoudí takové tvrzení strany zatížené přeneseným důkazním břemenem. K přenesení důkazního břemene pro otázky motivu (záměru) strany pro své jednání bohužel nedochází vždy. Lze uvést praktický příklad v řízení o určení toho, že právní úkony dlužníka jsou vůči věřiteli neúčinné. Jde o tzv. odporovatelnost právních úkonů, která je upravena v § 42a OZ. Podle jeho znění je odporovatelný úkon dlužníka, který učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele a musel-li být tento úmysl druhé straně znám. Břemeno důkazní, tedy prokázání úmyslu dlužníka zkrátit věřitele a vědomost druhé strany o tomto úmyslu, nese samotný věřitel. Důkazní břemeno je přeneseno na žalovaného pouze v případě, že dlužník učinil odporovatelný úkon ve prospěch osob blízkých (§ 116 OZ), u nichž je stanovena zákonná domněnka, že o úmyslu dlužníka zkrátit věřitele věděly. Je pak na nich, aby podaly důkaz opaku a tuto domněnku úspěšně vyvrátily.⁶² Procesualista Svoboda se domnívá, že v případech, kdy meritorní rozhodnutí závisí na prokázání vnitřního vztahu, motivaci, záměru jednoho z účastníků řízení k projevené vůli, by měl být do budoucna zohledněn v konkrétní legislativní úpravě, která by univerzálně stanovila postup přenesení důkazního břemena.⁶³ Domnívám se, že legislativní úprava této problematiky by jistě přispěla k větší právní jistotě, neboť by její zakotvení v normativní úpravě nedovolovalo soudům rozhodovat v těchto případech zcela odlišně a nejednotně, jako se to děje za současného stavu, který demonstrovaly předchozí příklady. Na druhou stranu otázka úpravy důkazního břemena, jeho pravidel a přenášení a způsob, jakým by měly být tyto okruhy v právní úpravě vyjádřeny, je nelehkým problémem, který později přiblížím.

V soudní praxi se opakovaně objevují rozhodnutí, která posuzují přenesení důkazního břemena v případech uznání dluhu. Podle § 558 OZ: „*Uzná-li někdo písemně, že zaplatí svůj dluh, co do důvodu i výše, má se za to, že dluh v době uznání trval. U promlčeného dluhu má takové uznání tento právní následek, jen věděl-li ten, kdo dluh uznal, o jeho promlčení*“. Stejnou vyvratitelnou domněnku stanoví i zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (dále jen

---

⁶² - rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 2. 2005, sp. zn. 30 Cdo 955/2005

⁶³ SVOBODA: *Dokazování*, s. 52-53.

ObchZ) v ustanovení § 323 odst. 1: „Uzná-li někdo písemně svůj závazek, má se za to, že v uznaném rozsahu tento závazek trvá v době uznání. Tyto účinky nastávají i v případě, kdy pohledávka věřitele byla v době uznání již promlčena.“ Obchodní zákoník tuto domněnku na rozdíl od občanského zákoníku dále rozšiřuje v ustanovení § 407 odst. 2. a 3 ObchZ na placení úroků a částečné plnění.⁶⁴ Uvedené předpisy stanoví vyvratitelnou právní domněnku trvání zbytku závazku v době jeho uznání. V případném sporu, v němž se věřitel (žalobce) domáhá plnění uznaného dluhu, tíží důkazní břemeno ohledně neexistence závazku dlužníka (žalovaného).⁶⁵ Žalovanému v tomto případě pro závěr o tom, že unesl své důkazní břemeno, které na něj stanovením domněnky přešlo, nepostačí pouhé popření skutečnosti zakládající vyvratitelnou právní domněnku, ale jak prikazuje §133 OSŘ, je nutné prokázání důkazu opaku.⁶⁶

Známé jsou vyvratitelné právní domněnky určení otcovství stanovené v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině v § 51 až 54. Neotřesitelným důkazem opaku je v řízeních o určení otcovství test DNA. V oblasti rodinného práva je zřejmým smyslem právních domněnek otcovství zvýšený zájem ochrany a zajištění matky a dítěte.

Občanský soudní řád stanoví právní domněnku v případě tzv. směnečného řízení, upravenou v ustanovení § 175 odst. 1 OSŘ: „1) Předloží-li žalobce v prvopisu směnku nebo šek, o jejichž pravosti není důvodu pochybovat, a další listiny k uplatnění práva, vydá na jeho návrh soud směnečný (šekový) platební rozkaz....“⁶⁷ Citované ustanovení předpokládá domněnku prokázaného abstraktního nároku vyplývajícího ze směnečného nebo šekového vztahu za předpokladu, že o jejich pravosti nebude soudem ani protistranou pochybováno. V případě, že protistrana v námitce proti směnečnému platebnímu rozkazu zpochybňuje pravost předložené směnky, nese důkazní břemeno ohledně prokázání skutečností, které pravost zpochybňují. Zákon předložením platné směnky presumuje unesení důkazního břemena žalobcem a přenáší důkazní břemeno rovnou na žalovaného, z důvodů vyplývajících ze zvláštní povahy směnečných vztahů.⁶⁸ Procesní domněnku pravosti veřejné listiny stanoví § 134 OSŘ : „Listiny vydané soudy České republiky nebo jinými státními orgány v mezích jejich pravomoci, jakož i listiny , které jsou zvláštními předpisy prohlášeny za veřejné, potvrzují že jde o nařízení nebo prohlášení orgánu, který listinu vydal, a není-li dokázán opak, i

---

⁶⁴ „2) Placení úroků se považuje za uznání závazku ohledně částky, z níž se úroky platí. 3) Plní-li dlužník částečně svůj závazek, má toto plnění účinky uznání zbytku dluhu, jestliže lze usuzovat, že plněním dlužník uznává i zbytek závazku.“

⁶⁵ - rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. 29 Odo 341/2001

⁶⁶ - rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 5. 2003, sp. zn. 29 Odo 180/2003

⁶⁷ - aktuální znění: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁸ K tomu blíže rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2009, sp. zn. 29 Cdo 3478/2007

pravdivost toho, co je v nich osvědčeno nebo potvrzeno.“ Stanovit procesní straně důkazní břemeno na základě této vyvratitelné právní domněnky nečiní soudu ani stranám v praxi problémy. Ty se poměrně často objevují při určování důkazního břemena ve sporech o pravost soukromých listin. Soukromá listina, která má sloužit jako důkaz, musí vykazovat dva znaky, kterými jsou pravost a pravdivost. Soukromá listina je pravá tehdy, když pochází od toho, kdo je v ní uveden jako vystavitel. K popření pravosti je třeba dokázat, že uvedený vystavitel listinu nejenom nevystavil. Důkazní břemeno ohledně pravosti soukromé listiny tíží procesní stranu, která z ní pro sebe vyvozuje příznivé následky.⁶⁹ Pravdivost soukromé listiny se vztahuje k jejímu obsahu. Na rozdíl od pravosti listiny postačí k vyvrácení pravdivosti pouhé popření skutečností v ní uvedených. Procesní odpovědnost za to, že bude v řízení prokázána pravdivost soukromé listiny, tíží toho účastníka, který předložil soukromou listinu k důkazu. Vidíme, že velkou roli pro závěr soudu, která procesní strana ponese důkazní břemeno ve sporech, kde je hlavním důkazem soukromá listina, záleží na tom, která složka, zda pravdivost nebo pravost bude v konkrétním případě posuzována. Vzhledem k tomu, že posuzování soukromé listiny, na rozdíl od veřejné listiny, zákon neupravuje, je třeba postupovat podle § 132 OSŘ, který zakotvuje zásadu volného hodnocení důkazu, podle níž soud hodnotí důkazy podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě i v jejich vzájemné souvislosti, přičemž pečlivě přihlíží k tomu, co vyšlo v řízení najevo, včetně toho co, uvedli účastníci. Soud za situace, že strana popře pravdivost soukromé listiny, vyzve tuto stranu, aby uvedla, proč listinu popírá (zda její pravost nebo pravdivost) a nabídla ke svému tvrzení důkazy. Následně bude soud postupovat podle zásady volného hodnocení důkazů a zejména přihlédne k tomu, zda se jedná o soukromou listinu ve prospěch nebo neprospěch vystavitele. Nemusí proto vždy platit, že pokud žalobce popře pravdivost soukromé listiny, kterou sám vystavil, přechází důkazní břemeno ohledně skutečností, které pravdivost listiny dokazují, na žalovaného.⁷⁰

Můžeme shrnout, že právní domněnky jsou nástrojem zákonodárce v praktických a účelných případech, sloužícím k obrácení důkazního břemena od standardního modelu jeho uplatňování v civilním soudním řízení. Pouze vyvratitelné právní domněnky jsou způsobilé obrátit důkazní břemeno. Podle uvedených příkladů z rozhodovací praxe soudů a konkrétních ustanovení zákona však k automatickému přechodu důkazního břemena na druhou procesní stranu i při uplatnění právní domněnky nedochází zcela a bezpodmínečně. Děje se tak

---

⁶⁹ - rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 2. 2009, sp. zn. 23 Odo 1722/2006

⁷⁰ - rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 2000, sp. zn. 22 Cdo 2670/1998, k tomu shodně rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2002, sp. zn. 33 Odo 92/2001

v důsledku uplatňování některých teorií a zásad dělení důkazního břemena, které v jednotlivých případech nehodlá zákonodárce ani soudce porušit.

3.2. Jiné skutečnosti způsobující obrácení důkazního břemena

K obrácení důkazního břemena dochází nejen stanovením právních domněnek, ale i v jiných případech, které jsou obecně upraveny v hmotněprávních i procesních normách. Tyto mívají různý výklad a příčiny odklonu od klasického rozdělení důkazního břemena. Jejich cílem je, stejně jako u právních domněnek, změnit z různých společenských důvodů pravidla rozdělení důkazního břemena. Dále budou uvedeny druhy obrácení důkazního břemena, které používá česká právní praxe i vědecké teorie.

3.2.1. Negativní skutečnost

V předcházející kapitole jsem přiblížila základní charakteristiku teorií o pravidlech dělení důkazního břemena. Jeden z druhů obrácení důkazního břemena je založen na zásadách negativní teorie dělení důkazního břemena. Hlavní myšlenkou je teze, že negativní skutečnosti se nedokazují. Při důsledném uplatňování této zásady je nositelem důkazního břemena vždy procesní strana, která tvrdí pozitivní skutečnosti. Takové pravidlo pro přenášení důkazního břemena však nelze bezpodmínečně přijmout. Problém zde může nastat s gramatickým vyjádřením. Gramatické vyjádření může být pozitivním tvrzením, ale ve skutečnosti obsahově tvrzením negativním. Následkem toho může dojít k přenesení důkazního břemena na procesní stranu, která jej ve skutečnosti nést nemá. Z logiky, nikoli z platné právní úpravy, vyplývá, že nelze prokázat trvajících negativní skutečnost. I trvajících negativní skutečnost, stejně jako jakoukoli jinou negativní skutečnost, je možné prokázat jinou pozitivní skutečností, která negativní skutečnost vyloučí. Ne každá negativní skutečnost tedy způsobuje obrácení důkazního břemena, ale pouze taková, která není jen negativním gramatickým vyjádřením, ale faktickou neexistencí, kterou nelze prokázat ani tvrzením jiné, byť pozitivní skutečnosti. Pro zpřehlednění problematiky dokazování negativních skutečností lze uvést příklad prodeje automobilu. Žalovaný jako kupující se bude v řízení před soudem bránit tvrzením, že automobil, který byl předmětem prodeje, za něj žalobce (prodávající) požaduje zaplacení kupní ceny, nikdy nepřevzal. Toto tvrzení je negativní skutečností a žalovaný by ji skutečně mohl jen těžko prokázat. Je však myslitelné, že bude k soudu předvolán svědek, který uvede, že žalovaného v předmětném vozidle viděl projíždět a parkovat před domem. Svědek tak bude tvrdit jinou pozitivní skutečnost, která negativní skutečnost tvrzenou žalovaným vyvrátí. Pouze v případě, že by neexistoval takovýto svědek

nebo jiná skutečnost, která by mohla vyvrátit tvrzení žalobce, nemusí žalovaný vlastní tvrzenou negativní skutečnost dokazovat.⁷¹

3.2.2 Zmaření důkazu

Obrácení důkazního břemena může záviset na jednání účastníka řízení, kterým je případ zmaření důkazu. V české procesní právní úpravě nenajdeme ustanovení, ze kterého by vyplývalo přenesení důkazního břemena jako následek zmaření důkazu. Toto pravidlo se stalo závazným nad rámce zákonné úpravy na základě opakované a ustálené rozhodovací praxe soudu. Uplatní se pouze v případech, kdy v důsledku zaviněného zmaření důkazu protistranou (např. zničení, úplná nebo částečná nepoužitelnost důkazu) nelze reálně poškozenou stranou nebo soudem předmětnou skutečnost jinak dokázat. Převažuje názor, podle kterého postačí pro zmaření důkazů i pouhá nedbalost, ke které může dojít ještě před zahájením řízení, např. nevhodnou manipulací nebo opomenutím vedení předepsané dokumentace. Nedbalostní zmaření důkazů se připouští v případech, kdy dojde ke zmaření důkazu procesní stranou, která se obává nepříznivého rozhodnutí. V ostatních případech musí ke zmaření důkazů dojít úmyslným zaviněním. Cílem přenesení důkazního břemena na stranu, která zmařila důkaz, je vyrovnání důkazní nespravedlnosti a určité potrestání strany, která důkaz zmařila. Soudu je pak kladen nový požadavek pro vlastní úvahu závazně stanovený § 136 OSŘ.⁷² Soudce pak zvažuje jaký vliv a jakou podobu by mělo jeho rozhodnutí, kdyby ke zmaření důkazu nedošlo.⁷³

Z případů obrácení důkazního břemena stanovením právní domněnky nebo jinak odvozených z praxe soudů je zřejmé, že tomuto jevu chybí normativní úprava. S ustanoveními občanského práva, které tuto problematiku výslovně upravuje, se setkáme v české právní úpravě jen zřídka. Proto je v tomto směru kladen velký důraz na judikaturu českých soudů, které by konstantně přistupovaly k případům, ve kterých závisí meritorní rozhodnutí na otázce správného přenesení důkazního břemena. Pokud by byla judikatura na toto téma nejednotná, a ani normativní úprava by dostatečně nestanovila mantinely obrácení důkazního břemena, hrozila by nepředvídatelnost rozhodnutí, a tím by došlo k narušení právní jistoty. Společným znakem prakticky všech variant přenesení důkazního břemena je při hlubším zamyšlení důvod určité sankce. Taková sankce může mít rozmanité důvody opírající se především o naplnění nebo nenaplnění hmotněprávní normy, o kterou žalobce opírá svůj nárok.

---

⁷¹ SVOBODA: *Dokazování*, s. 30-32.

⁷² „Lze-li výši nároku zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo nelze-li ji zjistit vůbec, určí ji soud podle své úvahy.“

⁷³ SVOBODA: *Dokazování*, s. 33.

4. Obrácení důkazního břemena v diskriminačních sporech dle § 133a OSŘ

Pro české civilní soudní řízení se v otázce obrácení důkazního břemena v diskriminačních sporech stal naprosto zásadním náleží Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2006 vedený pod spisovou značkou Pl. ÚS 37/2004. Nález je významný pro problematiku dělení důkazního břemena a procesní právo hned z několika důvodů. Předně se v náleží můžeme seznámit s postojem ústavního soudu k otázkám důkazního břemena, jak jej upravuje česká legislativa. Interpretace sporných a nejasných právních otázek Ústavním soudem u nás požívá nejvyšší autority a všeobecně přijímané závaznosti. Dále jsou v náleží shrnuty požadavky Evropské unie vztahující se k důkaznímu břemenu. Ústavní soud poukazuje na potíže transpozice směrnic evropské unie k tématu důkazního břemena a zásady rovného zacházení, které v českém právním řádu působí interpretační potíže. Pro tuto diplomovou práci je nález Ústavního soudu přínosný také z toho důvodu, že se dotýká témat souvisejících s důkazním břemenem, která byla blíže rozebrána v předcházejících kapitolách. Nález proto podává aktuální pohled ústavních činitelů zejména k tématům související s negativní teorií dělení důkazního břemena, nositelem důkazního břemena a stanovením právní domněnky, jíž zákonodárce sleduje přenesení důkazního břemena. Vzhledem k tomu, že je těmto tématům v náleží věnována velká pozornost, potvrzuje a shrnuje tak jejich praktické uplatnění v českém civilním řízení.

Nález Ústavního soudu se primárně zabývá důkazním břemenem v tzv. diskriminačních sporech, jejichž zákonná definice je upravena v § 133a OSŘ v tomto aktuálním znění: *„Pokud žalobce uvede před soudem skutečnosti, ze kterých lze dovodit, že ze strany žalovaného došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci a) na základě pohlaví, rasového nebo etnického původu, náboženství, víry, světového názoru, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace v oblasti pracovní nebo jiné závislé činnosti včetně přístupu k nim, povolání, podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti včetně přístupu k nim, členství v organizacích zaměstnanců nebo zaměstnavatelů a členství a činnosti v profesních komorách, b) na základě rasového nebo etnického původu při poskytování zdravotní a sociální péče, v přístupu ke vzdělání a odborné přípravě, přístupu k veřejným zakázkám, přístupu k bydlení, členství v zájmových sdruženích a při prodeji zboží v obchodě nebo poskytování služeb, nebo c) na základě pohlaví při přístupu ke zboží a službám, je žalovaný povinen dokázat, že nedošlo*

k porušení zásady rovného zacházení.⁷⁴

Podnětem k zahájení řízení před Ústavním soudem byl návrh na zrušení výše uvedeného ustanovení § 133a OSŘ, konkrétně odstavce. 2. Vzhledem k účelu této práce a skutečnosti, že rozdíl mezi odstavcem 1 a 2 je pouze ve výčtu oblastí možné diskriminace, na kterou dopadá, a shodnými právními nástroji jejich ochrany, nebudu dále v textu mezi oběma ustanoveními, pokud to nebude vzhledem ke konkrétnímu výkladu nutné, rozlišovat.

V občanském soudním řízení, které předcházelo řízení před Ústavním soudem navrhovatelé (žalovaní) měli za to, že znění ustanovení § 133a OSŘ porušuje jejich právo na spravedlivý proces, který je zaručován nejen v ústavním pořádku České republiky, ale také v právním pořádku Evropské unie, mimo jiné v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva)⁷⁵. Porušení tohoto ústavního principu spatřovali v rozporu s ustanovením občanského soudního řádu v otázkách diskriminace a čl. 96 Ústavy⁷⁶, podle kterého mají všichni účastníci řízení před soudem rovná práva. Tím, že zákonodárce v ustanovení § 133a OSŘ přesouvá důkazní břemeno oproti standardnímu modelu z žalobce na žalovaného, je žalovaný nespravedlivě znevýhodněn proti žalobci, které mu pro unesení svého důkazního břemena postačí pouze diskriminaci tvrdit, ale žalovaný musí prokázat skutečnost, která se nestala a důkaz je pro procesní stranu, která jej má podat, obtížný nebo nemožný.⁷⁷

Nález Ústavního soudu obsahuje vyjádření Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ke smyslu a důvodu zavedení a znění § 133a OSŘ. Hlavním důvodem ustanovení § 133a v občanském soudním řádu jsou závazky České republiky vyplývající ze Směrnice Rady ES č. 97/80/EC ze dne 15. 12. 1997, o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví, doplněném zákonem č. 151/2002, který do ustanovení § 133a zahrnul požadavky Směrnice Rady č. 2000/43/EC ze dne 29. 6. 2000, kterou se zavádí rovné zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ a Směrnici Rady č.

---

⁷⁴ - aktuální znění: § 133a zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁵ -aktuální znění: zákon č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů: „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků, anebo v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.“

⁷⁶ - aktuální znění: čl. 96 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. Ústava české republiky, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁷ - nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/04, body 4-6

2000/78/EC ze dne 27. 11. 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání. Všechny tři uvedené směrnice shodně stanovují a vymezují důkazní břemeno pro účely sledované jednotlivými směrnicemi tak, že: „1. Členské státy přijmou v souladu se svými právními řády nezbytná opatření, aby, jakmile se osoba cítí poškozena nedodržením zásady rovného zacházení a předloží soudu nebo jinému příslušnému orgánu skutečnosti nasvědčující tomu, že došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci, příslušelo žalovanému prokázat, že nedošlo k porušení zásady rovného zacházení. 2. Odstavec 1 nebrání členským státům přijmout pravidla o dokazování, která jsou pro žalobce příznivější.“⁷⁸ Podle uvedených směrnic jsou členské státy povinny zajistit úpravu vnitrostátního právního řádu tak, aby důkazní břemeno nesl žalovaný v případě, že se osoby budou považovat za poškozené v důsledku nedodržení zásady rovného zacházení způsobené jejich přímou nebo nepřímou diskriminací. Hlavním cílem směrnic je tedy stanovení důkazní povinnosti žalovaného, že k porušení zásady rovného zacházení nedošlo. Poslanecká sněmovna na tvrzení návrhových autorů, že ustanovení § 133a OSŘ porušuje čl. 96 odst. 1 Ústavy ustanovující rovnost účastníků v řízení před soudem, oponovala argumentem, že rovnost účastníků před soudem je dána především nezávislostí soudu a navzájem nepodřízeného postavení účastníků vůči soudu. Rovné postavení účastníků řízení není narušeno stanovením důkazního břemena, neboť v každém civilním řízení nese jeden z účastníků důkazní břemeno, které neznamena porušení rovného postavení účastníků řízení před soudem. Přenesením důkazního břemena na žalovaného je na základě požadavků směrnic primárně sledována ochrana účastníků, kteří se domnívají, že byli poškozeni na svých právech porušením zásady rovného zacházení. Ustanovení § 133a OSŘ neomezuje účastníky řízení domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu, být osobně přítomen při projednání své věci, účastnit se výslechu svědků a vyjádřit se k provedeným důkazům. Proto jim neodnímá ani právo na spravedlivý proces. Se silnými a racionálními argumenty Poslanecké sněmovny týkajícími se toho, že stanovení důkazního břemena nenarušuje rovné postavení účastníků, mohu souhlasit. Poslanecká sněmovna jako legislativní orgán, který je odpovědný za transpozici směrnic, byla podle mého názoru donucena promítnout směrnice do současného znění § 133a OSŘ. Jiné řešení nebo znění by pravděpodobně nemohlo být Evropskou unií považováno za vyhovující. Požadavky vyplývající ze směrnic o důkazním břemenu, které jsme byli povinni jako členský stát Evropské unie implementovat, neumožňují větší svobodu

---

⁷⁸ - legislativa ES/EU: Směrnice Rady č. 97/80/ES ze dne 15. prosince 1997, čl. 4 odst. 1,2, Směrnice Rady č. 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, čl. 8 odst. 1, 2, Směrnice Rady č. 2000/78/ES čl. 10. odst. 1,2

legislativní úpravy ani vnitrostátnímu zákonodárci. Po prostudování problematiky důkazního břemena se domnívám, že důkazní břemeno je objektivně předem stanoveno s tím, že může podle konkrétních okolností a stavu řízení mezi účastníky přecházet. Uložením důkazního břemena se zákonodárce snaží vyhnout stavu nejistoty ohledně rozhodných skutečností a důkazní nouze. Pro tento případ je jistě odůvodněné nadřadit právo na spravedlivý proces (v případě porušení práva ve věci rozhodnout) nad rovnost účastníků.

Předmětné ustanovení bylo do našeho právního řádu vloženo zákonem č. 151/2002, kterým byl novelizován v souvislosti s přijetím soudního řádu správního občanský soudní řád. Smyslem zákona, který zahrnuje relevantní směrnice k tématu diskriminace, byla harmonizace českého práva s právem komunitárním. Směrnice, jak známo, stanoví pouze cíle, kterých má být dosaženo a je věcí jednotlivých členských států jakými právními nástroji tohoto cíle dosáhnou. Nestejné výchozí podmínky znamenají překážku pro úpravu určitých situací na národní úrovni, a směrnice stanovují přijetí nezbytných opatření, aby pokud se určitá osoba cítí poškozena nedodržením zásady rovného zacházení a předloží soudu nebo jinému příslušnému orgánu skutečnosti nasvědčující tomu, že došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci, příslušelo žalovanému prokázat, že nedošlo k porušení této zásady. Zrušením napadeného ustanovení by došlo k porušení závazků plynoucích pro Českou republiku z členství v Evropské unii a nerespektování souvisejících směrnic by znamenalo uvalení sankcí.⁷⁹

K návrhu na zrušení napadeného ustanovení se dále vyjádřil Senát Parlamentu České republiky. Vhodným legislativním prostředkem, který zvolil český zákonodárce pro implementaci směrnic, je zákon konkrétně občanský soudní řád, který stanoví vyvratitelnou právní domněnku, která předpokládá pravdivost tvrzených skutečností zakládajících diskriminaci, pokud v řízení nevyšel najevo opak. Taková konstrukce právní domněnky nenarušuje principy dokazování, a neomezuje strany řízení v předkládání tvrzení, a navrhování důkazů. Tak jako i jiné vyvratitelné právní domněnky připouštějí důkaz opaku, slouží k překonání stavu důkazní nouze a vydání konečného rozhodnutí za této situace. Za podmínky, že se v řízení neprokáže opak, je přeneseno důkazní břemeno na žalovaného, aby prokázal, že se porušení zásady rovného zacházení nedopustil. Vyžaduje se tedy určité aktivní chování (rovné zacházení), nikoli zdržení se takového chování, které by se objektivně opravdu jen obtížně prokazovalo. Z uvedeného tedy vyplývá, že nelze souhlasit s návrhovateli, kteří tvrdí, že žalovaný musí prokazovat něco, co se nestalo. Senát se oproti

---

⁷⁹ - náleží Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/04, body 10-13.

přesvědčení navrhovatele, že přesunutím důkazního břemena na žalovaného dochází k porušení zásady spravedlivého procesu, domnívá, že naopak ukládá žalovanému větší odpovědnost za zjištění skutkového stavu, a tím dochází k naplnění spravedlivého projednání věci dle požadavku čl. 6 odst. 1 Úmluvy.⁸⁰

Pro zřetelnější pochopení důvodů, které vedly zákonodárce, k této rozporované úpravě obrácení důkazního břemena, je třeba se také seznámit s vyjádření Ministerstva spravedlnosti. Ministerstvo zopakovalo účel transpozice směrnic, kterým je ochrana slabší strany pro zásadu rovného zacházení. Upozorňuje na odstavce 2. článku směrnic, který stanovuje důkazní břemeno. Podle jeho znění je možné, aby jednotlivé členské státy stanovily pravidla dokazování ještě příznivější pro žalobce, než stanoví odst. 1. Český zákonodárce podle tohoto zmocnění zvolil úpravu příznivější než je v odst. 1 v ustanoveních týkajících se důkazního břemena v dotčených směrnicích. Podle směrnic musí žalobce „*předložit soudu nebo jinému příslušnému orgánu skutečnosti, nasvědčující tomu, že došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci*“.⁸¹ Občanský soudní řád pouze ukládá žalovanému, aby před soudem „*uvedl*“ (tvrdil) skutečnosti, ze kterých lze dovodit, že ze strany žalovaného došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci. Dále ministerstvo nevidí významový rozdíl mezi pojmy v zásadě rovnosti účastníků před soudem a před zákonem, které stanoví čl. 96 odst. 1 Ústavy a § 18 odst. 1 OSŘ⁸², pokud tuto zásadu chápeme především ve smyslu rovnosti účastníků při aplikaci norem hmotněprávních i procesních, před kterýmkoli soudem a na kterékoli osoby, zejména vytvářením stejných procesních podmínek a postavení subjektů řízení. Pak proto v ustanovení § 133a OSŘ nevidí Senát porušení práva na spravedlivý proces a rovného postavení účastníků. Zdůrazňuje, že k přenesení důkazního břemena oproti obvyklému pořádku může dojít jen v odůvodnitelných případech, jako je ten, který je zde, v tomto případě, nepochybně dán. Díkce § 133a OSŘ se nedotýká zásady volného hodnocení důkazů legislativně vyjádřené v § 132 OSŘ. Soud při hodnocení skutkového stavu, není až na výjimky (veřejné listiny) vázán tím, jakou důkazní sílu nebo věrohodnost má jednotlivým důkazním prostředkům přisoudit. Proto záleží, jakou důkazní sílu v souvislosti s ostatními předloženými důkazy v konkrétním řízení přizná vyvratitelné právní domněnce stanovené v § 133a OSŘ. Vyvrátit tuto domněnku lze obecně podáním důkazu opaku, a to i postupem soudu

---

⁸⁰ Tamtéž body 16-26.

⁸¹ - legislativa ES/EU: Směrnice Rady č. 97/80/ES ze dne 15. prosince 1997, čl. 4 odst. 1,2, Směrnice Rady č. 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, čl. 8 odst. 1, 2, Směrnice Rady č. 2000/78/ES čl. 10. odst. 1,2

⁸² „*Účastníci mají v občanském řízení rovné postavení*“

dle § 120 odst. 3 o. s. ř.⁸³ provedením i jiných než účastníky navržených důkazů.⁸⁴

Zcela nový pohled na řízení ve věci obrácení důkazního břemena přineslo Evropské středisko pro práva Romů⁸⁵, které přenesením důkazního břemena v případě tvrzeného porušení zásady rovnosti vidí pozitivní prvek pro žalovaného, tím že mu ukládá povinnost (možnost), aby objektivně obhájil své jednání. Žalovaný tedy musí prokázat, že jeho rozdílné jednání bylo odůvodněné, přiměřené a nezbytné k dosažení sledovaného zájmu. Zásadně souhlasí, aby důkazní břemeno bylo rozděleno i na žalovaného, neboť ne vždy mají strany stejný přístup k důkazům a informacím a ze zkušeností v diskriminačních sporech to bývá právě žalovaný, který má přístup k důkazům snadnější. Současně zdůrazňuje, že z odstavce 21 Preambule Směrnice Rady č. 2000/43/EC⁸⁶ vychází podmínka pro přesunutí důkazního břemena na žalovaného. Podmínkou pro přesunutí důkazního břemena na žalovaného je podle Evropského střediska pro práva Romů to, aby žalobce podal důkaz o diskriminaci „prima facie“ (na první pohled). Podle oficiálního překladu odstavce 21 Preambule, která v českém znění obsahuje spojení „...a pokud se tato situace prokáže“, pro její adresáty nic nevypovídá o tom, jakým stupněm důkazní síly má být diskriminace žalobcem prokázána. Ostatně, stejný smysl mírnějšího výkladu tohoto spojení pojala za svůj i Poslanecká sněmovna, když schválila ustanovení § 133a OSŘ v jeho stávajícím znění. Podmínku tzv. důkazu na první pohled pro dokázání tvrzené diskriminace středisko opřelo především o judikaturu Evropského soudního dvora a Evropského soudu pro lidská práva. Podle ní je přenesení důkazního břemena na žalovaného dáno liberalizací vývoje ve věcech diskriminace, kterou už po desetiletí upravují jednotlivé tematické směrnice společenství, jejichž cílem je shromáždit od všech stran relevantní důkazy o diskriminaci dříve než dojde k meritornímu rozhodnutí.⁸⁷

Ústavní soud ve svém nálezu vyslovil názor, kterým dal částečně za pravdu tvrzení navrhovatelům v tom smyslu, že v právu na spravedlivý proces, který je konkretizován zásadou rovnosti účastníků v řízení a mimo jiné znamená také rovnost břemen, která jsou obecně na účastníky v řízení kladena, by v důsledku nepřiměřeného ukládání břemen by nemohlo být celé řízení pokládáno za spravedlivé. Zde se Ústavní soud rozchází s názorem

---

⁸³ „Nejde-li o řízení uvedená v odstavci 2, může soud provést i jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu. Neoznačí-li účastníci důkazy potřebné k prokázání svých tvrzení, vychází soud při zjišťování skutkového stavu z důkazů, které byly provedeny.“

⁸⁴ - nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/04, body 32-36

⁸⁵ European Roma Rights Center

⁸⁶ „Předpisy týkající se důkazního břemene musí být upraveny, jakmile vznikne domněnka diskriminace, a pokud se tato situace prokáže, vyžaduje účinné zavádění zásady rovného zacházení, aby důkazní břemeno přešlo zpět na odpůrce.“

⁸⁷ - nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/04, body 38-44.

Ministerstva, které ukládání důkazních břemen, byť nepřiměřeně uložených pokládá za přirozenou součást civilního řízení. České sporné řízení je ovládáno zásadou projednací, kde tvrdit a navrhnout důkazy je primárně věcí procesních stran. Každý účastník tedy nese důkazní břemeno ohledně skutečností, které sám tvrdí. Ústavní soud nesouhlasí s tím, že by ustanovení § 133a OSŘ bylo diskriminační z důvodu nestandardního rozdělení důkazního břemena zejména proto, že specifická zákonná úprava tohoto paragrafu je výjimkou z tradičních pravidel dokazování. Podle Ústavního soudu není takové přenesení důkazního břemena úplné a automatické. Ústavní soud se domnívá, že žalobce soudu musí předložit tvrzení a důkazy, které dostatečně jasně prokazují rozdílné zacházení. Tyto přesnější požadavky na tvrzení žalobce však dostatečně jasně z ustanovení § 133a OSŘ nevyplývají. Ústavní soud proto stávající znění hodnotí kriticky a vyžaduje změnu, která by jej budoucím adresátům této normy zpřesnila a učinila ho tak předvídatelnějším. Ústavní soud je toho názoru, že důkazní břemeno na žalovaného nepřechází automaticky a zcela. Soudce proto musí nejprve učinit závěr z důkazů podaných žalobcem, a sice, že nepochybně došlo k diskriminaci a teprve poté zatížit důkazním břemenem žalovaného.⁸⁸ Samotný závěr, zda je ustanovení § 133a OSŘ skutečně pro stranu žalovanou oproti straně žalující znevýhodňující a protiústavní, je třeba posoudit z hlediska sledování legitimního cíle tedy objektivního a rozumného ospravedlnění a z hlediska proporcionality, která je rozumným poměrem mezi sledováním legitimního cíle a prostředku použitého k jeho dosažení. Na otázku, zda ustanovení § 133a odpovídá legitimním cílům, odpovídá Ústavní soud kladně, ve shodě s vyjádřením Poslanecké sněmovny a Senátu, kdy úprava dotčeného ustanovení odpovídá závazkům, které pro nás vyplývají z členství v Evropské unii. Povinnost promítnout do vnitrostátního právního řádu požadavky evropských směrnic je rámcově upravena v čl. 1 odst. 2 Ústavy⁸⁹. Preambule antidiskriminačních směrnic stanoví důvody jejich přijetí, přičemž se jedná zejména o účinné prosazení zásady rovného zacházení. Tím je neexistence jakékoli přímé či nepřímé diskriminace v oblastech specifikovaných v konkrétních směrnicích. Ty vycházejí z mnohaletého vývoje Evropské unie, která je dle čl. 6 Smlouvy o Evropské unii založena na zásadách svobody, demokracie, dodržování lidských práv a základních svobod, na zásadách právního státu, zásadách, které jsou společné členským státům a vyplývají z jejich tradic. Směrnice vycházejí ze společné ideje, že osoby, které se staly předmětem diskriminace, by měly mít možnost bránit se co neúčinnějšími prostředky právní ochrany.

---

⁸⁸ - náleze Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/04, body 64-67

⁸⁹ - aktuální znění: čl. 1 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. Ústava české republiky: „Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.“

Těmi je podle předmětných směrnic vnitrostátní úprava důkazního břemena. K druhé otázce, zda existuje přiměřený poměr mezi legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení zaujímá Ústavní soud také pozitivní stanovisko. Prostředkem, kterým bylo dosaženo legitimního cíle, byl v tomto případě zákon. Z ústavně konformního výkladu napadeného ustanovení vyplývá, že je v souladu s požadavky směrnic. Ačkoliv to z aktuální transpozice směrnic, kterou je § 133a OSŘ, na první pohled nevyplývá, musí žalobce svou tvrzenou diskriminaci dříve, než dojde k přesunu důkazního břemena, nejenom tvrdit, ale řádně prokázat. I strana žalující tedy nese své břemeno tvrzení i důkazní. Jinak nemůže ve sporu uspět. Je pak na straně žalované, aby dokázala, že k znevýhodňujícímu zacházení nedošlo. Rozhodnutí o tom, zda žalobce nebo žalovaný unesli své důkazní břemeno, náleží vždy výlučně soudu. Ústavní soud dále připojuje další požadavek kladený v diskriminačním sporu na žalobce, kromě tvrzení a prokázání znevýhodňujícího zacházení. Tímto dalším požadavkem je prokázání motivu tvrzené diskriminace. V zápětí Ústavní soud ve shodě s procesněprávní teorií⁹⁰ dodává, že prokázat motiv žalovaného je z povahy věci pro žalobce téměř vyloučeno. Motivace je proto navíc presumována vyvratitelnou domněnkou, že k tvrzené diskriminaci měl žalovaný motiv, pokud není dokázán opak. Ústavní soud dospěl k závěru, že dodržení spravedlivé rovnováhy mezi požadavky veřejného zájmu a ochrany individuálních základních práv v napadeném ustanovení, je možné pouze tehdy, bude-li toto ustanovení správně aplikováno výše uvedeným souladným způsobem. Pouze uvedená interpretace § 133a OSŘ může být souladná s právem na spravedlivý proces, jak jej zakotvuje čl. 6 Úmluvy a nezakládá diskriminaci ve smyslu čl. 14 Úmluvy. Ústavní soud neshledal důvody pro zrušení napadeného § 133a OSŘ. Současně však upozorňuje a nabádá zákonodárce, aby zvážil možnost novelizace § 133a (změnu transpozice směrnic) tak, aby byla pro adresáty této normy zřetelnější. Formulace ustanovení ve stávající podobě vyžaduje způsob interpretace testu proporcionality, který je hraničním případem, pro to, aby mohl být učiněn závěr o jeho ústavní konformitě.⁹¹

I přes postoj Ústavního soudu vláda v nově připravovaných antidiskriminačních legislativních návrzích se změnou stávajícího stavu nepočítá. Je místo k zamyšlení, zda je vůbec nutné stávající znění § 133a OSŘ měnit. Podle poslední judikatury Nejvyššího soudu⁹² prozatím nečiní interpretace tohoto paragrafu soudům větší potíže. Své rozhodnutí opírají o závěry vyslovené Ústavním soudem ve výše analyzovaném nálezu. Je reálnou otázkou času, kdy před českými soudy bude řešen případ, při jehož řešení bude současné znění a smysl §

⁹⁰ viz. kapitola 3. *Obrácení a přenášení důkazního břemena, podkapitola 3.1 Domněnky*

⁹¹ - nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/04, body 67-78

⁹² - rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 246/2008
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2009, sp. zn. 21 Cdo 605/2008

133a OSŘ, připouštějící i další možnosti výkladu rozhodných skutečností, které je žalobce povinen dokázat, argumentačně vyvrácen. Myslím si, že stávající požadavek dikce zákona „uvést skutečnosti“ je zavádějící především v tom, jaké skutečnosti a v jaké kvantitě má žalobce uvést, aby unesl své důkazní břemeno a se svým nárokem uspěl. Tyto otázky jistě budou záviset na konkrétním případě, ale pro předvídatelnost práva a potažmo soudního rozhodnutí je současné znění nežádoucí. Řešením by mohla být změna zákonného znění „*Pokud žalobce uvede před soudem, skutečnosti, ze kterých lze dovodit...*“⁹³, například na významově jistě zřetelnější úpravu „*Pokud žalobce prokáže před soudem skutečnosti a uvede způsob znevýhodňujícího zacházení, ze kterého lze dovodit...*“. Nebo do první věty § 133a vložit odkaz na ustanovení § 120 odst. 1 OSŘ, který obecně stanovuje povinnost účastníků označit důkazy. Závěrem si můžeme všimnout mimo jiné zaměňování pojmů důkazní povinnost a důkazní břemeno nejenom Ústavním soudem. Tato nedůslednost jen odráží složitost otázek důkazního břemena, když ani nejvyšší ústavní činitelé, u kterých je předpokladem, kromě jiného, i vysoká praktická i teoretická znalost všech právních odvětví, mezi oběma pojmy nerozlišují.

---

⁹³ - aktuální znění § 133a odst. 1 zákona č. 99/1968 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Závěr

Důkazním břemenem rozumíme procesní odpovědnost účastníka řízení za výsledek dokazování. Tato odpovědnost se v českém civilním soudním řízení projeví ve chvíli, kdy po veškerém provedeném dokazování soud nemůže o rozhodných skutečnostech rozhodnout z důvodů objektivní nejistoty nebo důkazní nouze, do které se svou činností dostaly procesní strany. Obsah rozhodných skutečností, které musí účastník dokázat, stanoví vždy právní norma. Takzvaným nositelem důkazního břemena je pak procesní strana, která tvrdí a má zájem na tom, aby byly v řízení před soudem rozhodné skutečnosti, na kterých zakládá svůj nárok nebo návrh, prokázány. Takto shrnuté a obecně definované atributy důkazního břemena (pojem, obsah a nositel) nedělají odborné veřejnosti ani praxi soudů větší potíže. Můžeme se setkat s většími či menšími nuancemi, ale v zásadě jsou tyto hlavní pojmy vykládány obdobně jako výše. Problémem důkazního břemena je jeho zákonná úprava. Vše, co bylo uvedeno, nenalezneme výslovně upravené právní normou. Související pojmy důkazního břemena jsou pouze poměrně ustáleným a odvozeným výkladem normativně upravených institutů občanského soudního řádu spolu s použitím určitých procesních, ale i teoretických zásad a pravidel. Správně, a pokud možno rychle, se orientovat v těchto výkladech není jednoduché ani pro odborníky a rozhodně to nepřidává na právní jistotě. Český právní řád je založen především na psaném právu. Jeho významné instituty mezi něž důkazní břemeno bezesporu patří, by tento základní požadavek se všemi náležitostmi právní normy (jasnost, určitost, apod.) měly splňovat.

V soukromém právu jako zastřešujícím právnímu oboru, který mimo jiné zahrnuje i procesní právo, se už výslovně s důkazním břemenem můžeme setkat např. v § 54d odst. 4 OZ: *„Aniž je dotčeno ustanovené §54 c odst. 7, nese důkazní břemeno o splnění svých povinností informovat spotřebitele a důkazní břemeno o získání souhlasu spotřebitele s uzavřením, popřípadě s plněním smlouvy, smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku dodavatel. Jakékoli smluvní ujednání, které stanovuje, že důkazní břemena podle předchozí věty nese, byť jen z části, spotřebitel, je nepřípustné ve smyslu § 56 odst. 3.“*⁹⁴ Tato úprava, stejně jako jiné české právní předpisy, ve kterých je důkazní břemeno výslovně uvedeno, tento pojem pouze používají, popřípadě stanoví, kdo je jeho nositelem. Žádný ale důkazní břemeno ve své podstatě nedefinuje. Důkazní břemeno je proto prozatím pouze jakýsi abstraktní pojem, který má své složky i vnitřní dělení, právní věda i praxe s ním často pracují, ale jeho legální definice v českém právním řádu neexistuje.

---

⁹⁴ - aktuální znění zákona č. 40/1964 Sb. občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Absenci legální definice důkazního břemena v právní úpravě tak považují za prohřešek a určitý dluh českého zákonodárce. S tím však přirozeně vyvstávají otázky, zda je opravdu nutné důkazní břemeno legálně formulovat, a v případě, že ano, kde a v jaké podobě by měla jeho úprava mít své místo, a konečně jaký vliv by mohlo mít jeho zakotvení v právní úpravě pro procesněprávní vztahy. Nejprve bych se vyjádřila k otázce potřeby důkazní břemeno zákonně formulovat. Jak jsem již dříve zmínila, podle odborné literatury i soudních rozhodnutí panuje již určitá shoda a ustálený výklad toho, co je důkazní břemeno. Problém tak nedělá samotný pojem důkazního břemena, ale jeho související jevy, jako jeho právní povaha, dělení a obrácení. Tím, že není základní pojem důkazní břemeno v zákoně formulován, nabízí se i v jeho souvisejících jevech jistá benevolence. Tu pak mohou využívat účastníci řízení nebo i soud ve své volné úvaze při hodnocení důkazů a rozhodování ve stavu objektivní nejistoty. Z judikatury českých soudů vyplývá, že tyto projevy důkazního břemena stále nemají v praxi pevnější a zřetelnější mantinely. V rozhodování se tak uplatňují různá hlediska a teorie, aby mohl být konkrétní případ, ve kterém hrají hlavní roli otázky spjaté s důkazním břemenem, alespoň nějakým způsobem právně odůvodněn a vyřešen. Proti tomu lze namítat, že většina případů je řešena podle určitých stejných pravidel a postupů, ale ty samy ani nejsou ve velké většině případů právně stanoveny. Proto se mohou v praxi objevovat případy, které jiným, ale racionálním argumentem, zdůvodní zcela jiný postup pro vyřešení například nositele nebo obrácení důkazního břemena. To pak může vést až k fatálnímu procesnímu následku neunesení důkazního břemena, a sice neúspěchu ve sporu. Příklad obrácení důkazního břemena v diskriminačních sporech je jen názorným příkladem toho, jaké výkladové problémy a názorovou nejednotnost může způsobit nepřesná nebo nedostatečná právní úprava. A právě z tohoto důvodu by zakotvení pojmu důkazního břemena v právní úpravě mělo nezanedbatelný význam. Legální definicí důkazního břemena by tak mohly být minimalizovány výkladové potíže tohoto pojmu, které s sebou konkrétní případy přináší. Značně by to rovněž přispělo k rychlejší orientaci v procesních právech a povinnostech účastníků civilního soudního řízení.

Chybějící právní úprava důkazního břemena je, myslím, jedním z důvodů, proč dochází k zaměňování pojmů důkazního břemena a důkazní povinnosti. Záměna obou procesních termínů je pochopitelná vzhledem k tomu, že z ustanovení pojednávajících o důkazní povinnosti je opět pouze výkladem odvozeno důkazní břemeno. Toto je další negativum české procesní právní úpravy, aby adresáti procesních norem složitě zkoumali a vybírali v ustanovení zákona to, co se ještě a přesně týká důkazní povinnosti, a co už i důkazního břemena. Jak jsem se pokusila prezentovat již v první kapitole, oba termíny sledují rozdílné

cíle, a především mají zcela jiné a nezaměnitelné právní následky. A proto je třeba oba pojmy důsledně rozlišovat. Ze stejných důvodů dochází také k zaměňování s jinými pojmy procesního dokazování, např. hodnocení důkazů.

Domnívám se, že případná zákonná úprava důkazního břemena by mohla nalézt své místo mezi ustanoveními občanského soudního řádu v části o dokazování. K němu má nejužší vztah a formulace by tak vhodně zapadala do kontextu s ostatními instituty dokazování. Paragraf o důkazním břemenu by pak byl zařazen hned za ustanovení o důkazní povinnosti. V něm by bylo obecně stanoveno, co je důkazní břemeno, jeho určení a koho zákon považuje za jeho nositele, to vše vyjádřené ve správné struktuře právních norem. Zároveň by v jeho textu mohlo být stanoveno podpůrné určení, například pomocí některé z teorií o důkazním břemenu. To by nastavilo určité meze, které by jistě vedly k posílení právní jistoty a předvídatelnosti práva, která v aktuální úpravě chybí. Odstavec by zakončovala důležitá formulace: „...*pokud není v tomto zákoně nebo zvláštních předpisech stanoveno jinak*“. Tato poslední věta by zcela záměrně odkazovala na speciální úpravy obrácení důkazního břemena stanovením vyvratitelných právních domněnek nebo i jinak, uvnitř občanského soudního řádu, ale i dalších soukromoprávních předpisech. Tato verze by tak ani nezasáhla do nynější určité svobody zákonodárce pomocí hmotněprávních předpisů upravovat pro své, a potažmo celospolečenské potřeby, rozdělení důkazního břemena.

I když jsem z uvedených důvodů přesvědčená o nutnosti zákonné úpravy důkazního břemena, závěrem nabízím možnou variantu a zároveň jisté shrnutí současného stavu úpravy důkazního břemena, která se přirozeně sama nabízí, a tou je ponechání stávající „úpravy“. Stranou nyní ponechám její nevýhody, které byly snad dostatečně zdůrazněny a zdůvodněny už v předcházejících odstavcích. Aktuálně je v české právní úpravě důkazní břemeno odvozeno, nikoli upraveno v pravém slova smyslu, ze zákonných ustanovení zejména procesního dokazování, pro zvláštní případy z hmotněprávních předpisů, ze zásad civilního řízení, teoretických pravidel o dělení důkazního břemena a v nemalé míře ze soudcovské tvorby práva. Rozhodovací praxe soudů nebo také soudcovská tvorba práva má pro otázky důkazního břemena velký význam. Konečné rozhodnutí soudce se musí vždy opírat o ustanovení zákona, a při své volné úvaze se stejně řídí určitými zásadami a pravidly civilního řízení, které musí náležitě odůvodnit. Tím bývají v rozhodovací praxi soudů kumulovány všechny právní a teoretické zdroje důkazního břemena. I přesto je však v procesním právu třeba dodržovat předem daná a především pevná procesní pravidla.

Seznam použité literatury

Monografie

MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 172 s. ISBN 80-210-1161-0.

MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 155 s. ISBN 80-210-1403-2.

MACUR, Josef. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu procesím*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1991. 145 s. ISBN 80-210-0264-6.

MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 253 s. ISBN 80-210-2276-0.

MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, 157 s.

SVOBODA, Karel. *Dokazování*. 1. vyd. Praha: ASPI a.s, 2009. 392 s. ISBN 978-80-7357-414-7.

ŠTAJGR, František. *Občanské právo procesní*. 1. vyd. Praha: Orbis Praha, 1964. 420 s.

WINTEROVÁ, Alena, a kol. *Civilní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Linde Praha, a.s., 2011. 711 s. ISBN 978-80-7210-842-0.

Komentáře

DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář. 1. Svazek*. Praha: C. H. Beck, 2009. 1579 s.

ŠKÁROVÁ, Marta, a kol. (ed). *OSŘ s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. vyd. Praha: Linde Praha, 2009. 1263 s.

ŠVESTKA, Jiří, a kol. (ed). *Občanský zákoník I. Komentář. 2. vyd*, Praha: C. H. Beck, 2008, 1394s.

Články

MIKULCOVÁ, Lenka. Povinnost tvrzení a důkazní povinnost po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*. 2003, roč. 11, č. 9, s. 467-472.

VRCHA. Pavel. *Důkazní břemeno ohledně tvrzení, žalovaného, že splnil pohledávku uplatňovanou žalobcem. Soudní rozhledy*, 2002, roč. 8, č. 5, s. 161-162.

Právní předpisy

Aktuální znění: Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: zákon č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: zákona č. 94/1963 Sb., ZOR, ve znění pozdějších předpisů

Legislativa ES/EU: Směrnice Rady 97/80/ES ze dne 15. prosince 1997, o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví

Legislativa ES/EU: Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání

Legislativa ES/EU: Směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ

Judikatura

rozsudek NS ze dne 1. 2. 2009, sp. zn. 23 Odo 1722/2006

rozsudek NS ze dne 28. 2. 2002, sp. zn. 21 Cdo 762/2001

rozsudek NS ze dne 10. 10. 2000, sp. zn. 22 Cdo 2670/98

rozsudek NS ze dne 2. 3. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1400/2004

rozsudek NS ze dne 6. 2. 2005, sp. zn. 30 Cdo 955/2005

rozsudek NS ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. 29 Odo 341/2001

rozsudek NS dne 7. 5. 2003, sp. zn. 29 Odo 180/2003

rozsudek NS ze dne 29. 4. 2002, sp. zn. 33 Odo 92/2001

rozsudek NS ze dne 11. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 246/2008

usnesení NS ze dne 10. 2. 2009, sp. zn. 21 Cdo 605/2008

nález ÚS ze dne 7. 10. 1996, sp. zn. IV. ÚS 167/96

nález ÚS ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/04

usnesení ÚS ze dne 19. 3. 1997, sp. zn. I. ÚS 295/96

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá teoretickými i praktickými otázkami důkazního břemena v českém civilním soudním řízení. První část práce se věnuje vymezení pojmu důkazního břemena a jeho souvisejícím pojmům a institutům procesního dokazování zejména důkazu, protidůkazu a hodnocení důkazů. Hlavní část práce se pak zabývá dělením a obrácením důkazního břemena. Tyto jevy jsou v práci vymezeny jak z pohledu odborných teoretických koncepcí, tak i v reflexi aktuálních praktických příkladů v právní úpravě nebo soudních rozhodnutích. Poslední část práce analyzuje nálezy Ústavního soudu, který v sobě zahrnuje problematiku předcházejících částí z pohledu odborných stanovisek ústavních činitelů a obecně hodnotí důkazní břemeno v aktuální české právní úpravě. Cílem práce je přehled a orientace v praktických i teoretických otázkách důkazního břemena, které jsou v aktuální podobě, ať už v odborných pracích, judikatuře nebo právní úpravě značně složité a nepřehledné, a proto je také v práci podán nástin možné změny právní úpravy důkazního břemena.

Abstract

This thesis deals with the theoretical and practical aspects of the burden of proof in the Czech civil procedure. The first part deals with the definition of the burden of proof and the related terms and institutes of process of proving, especially the evidence, counterevidence and the assessment of the evidence. The main part of the thesis deals with the division and then reversing of the burden of proof. These phenomena are at work defined both in terms of professional theoretical concepts, and in reflection of current practical examples in legislation or judicial decisions. The last part analyzes the finding of the Constitutional Court, which includes the issues of the previous parts from the perspective of the expert attitude of state officials and generally assess the burden of proof in the current Czech legislation. The aim is to overview and orient in the practical and theoretical issues of burden of proof, which are in its current form, whether in scholarly work, case law or legislation extremely complex and confusing, and on that account there is also outlined the possible change in legislation of the burden of proof.

Seznam klíčových slov

Klíčová slova: důkazní břemeno, nositel důkazního břemena, subjektivní důkazní břemeno, objektivní důkazní břemeno, důkazní povinnost, důkaz, protidůkaz, důkaz opaku, hodnocení důkazu, procesní strana, obrácení důkazního břemena, dělení důkazního břemena, právní domněnka.

Keywords: the burden of proof, bearer of the burden of proof, subjective burden of proof, objective burden of proof, the burden of proof, evidence, counterevidence, evidence to the contrary, assessment of the evidence, procedural side, reversing of the burden of proof, division of the burden of proof, the legal presumption.